

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ 2012

Годишен извештај на Хелсиншкиот комитет на РМ за состојбите
во областа на човековите права во Република Македонија во 2012 година

Скопје, Јуни 2013

ВОВЕД	5
I. СУДСТВО	6
1. Управен суд.....	7
2. Притисок од извршната власт.....	7
3. Нетранспарентност на судовите во случаите на веќе заштитени сведоци.....	8
4. Судовите не посветуваат должно внимание во случаите на семејно насилство	9
II. ЗАКОНОДАВСТВО	11
1. Закон за посебен регистар за лица осудени за педофилија	12
2. Закон за следење на комуникациите	12
3. Закон за полиција.....	13
4. Спроведување на Законот за заштита на сведоци	14
5. Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност	14
III. ПОЛИЦИСКО ПОСТАПУВАЊЕ	16
1. Двојно убиство во Гостивар.....	17
2. Полициска акција „Монструм“	17
IV. ЛУСТРАЦИЈА	19
V. ДИСКРИМИНАЦИЈА	23
1. Вовед	24
2. Трендови и ранливи групи.....	24
VI. СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ И СЛОБОДА НА МЕДИУМИ	26
1. Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета - вовед во цензура? ..	27
2. Говор на омраза	28
VII. ЗАТВОРЕНИ ИНСТИТУЦИИ	29
1. Тортура врз притвореници во истражниот Затвор Скопје	30
2. Здравствена заштита	30
3. Правна помош	31
4. Реконструкција на затворите	31
5. Психијатриски установи.....	32
VIII. ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА	33

1. Граѓанска иницијатива АМАН.....	34
2. Регулаторна комисија за енергетика.....	35
3. Социјална парична помош.....	36
ix. ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА	37
1. Политички притисоци и смеќавање на мирен протест на граѓански иницијативи и активисти	38
2. Удар врз уставниот поредок на Република Македонија-24.12.2012	42
3. Политички затвореници и политички притисок.....	43
4. Нарушување на принципот на секуларност на државата	48
x. ЛГБТИ Заедница	49
1. Вовед	50
2. ЛГБТИ Центар за поддршка	50
3. Хомофобија	51
4. Застапување и лобирање	52
5. Правна помош	55
6. Напади на Центарот	57
7. Медиуми.....	58
8. Институции.....	60
9. Религиозни заедници.....	63

ВОВЕД

Соодветно на својата мисија да врши мониторинг на состојбите со човековите права и слободи во РМ, Хелсиншкиот комитет секоја година објавува Годишен извештај во кој ги изнесува своите ставови и мислења по однос на сите области во кои човековите права и слободи биле засегнати. Извештајот за 2012 претставува воедно и сублимат на работата на Комитетот во текот на целата година од аспект на следење на човековите права и слободи, а за кои известувавме во месечните извештаи. Оценката е дека во 2012 беа констатирани сериозни нарушувања на слободите и правата на граѓаните како и драстични повреди на принципот на владеење на правото и правната држава. Притоа, она што особено загрижува е дека во извештајната година регистрираните повреди на човековите права и слободи укажуваат не само на системски проблеми во функционирањето на органите и институциите туку и на злоупотреба на нивните надлежности. Годишниот извештај претставува сублимат на анализи за констатираниите состојби со човековите права во следните области:

-
• Судство	изразување
• Законодавство	• Затворени установи
• Полициско постапување	• Економски и социјални права
• Лустрација	• Граѓански и политички права и слободи
• Дискриминација	• ЛГБТ Заедница
• Слобода на медиуми и слобода на	
-

Ценејќи дека Уставот и ратификуваните меѓународните договори ја гарантираат можноста за остварување и заштита на слободите и правата на луѓето, Хелсиншкиот комитет ќе продолжи да ги следи состојбите со човековите права и да врши нивна промоција и да обезбедува правна заштита на граѓаните чии права и слободи се повредени.

I. СУДСТВО

---

1. Управен суд

Постапувајќи по барања за бесплатна правна помош кои се однесуваат на областите уредени со управната постапка, Хелсиншкиот комитет за човекови права во текот на 2012 година ја следеше работата на Управниот суд на Република Македонија. Од сите пристигнати случаи, Хелсиншкиот комитет утврди дека од страна на управните органи и Управниот суд се крши правото на судење во разумен рок. Имено, со барања за бесплатна правна помош за кршење на ова право се обратија лица кои веќе 17 години водат постапки против управните органи за остварување на своите права, а кои Управниот суд не успева да ги заштити¹. Во дел од случаите, Управниот суд има донесувано дури и по 6 одлуки со кои ги поништува решенијата на управните органи, но истите воопшто не се извршени, ниту пак почитувани, поради што беа носени решенија кои се спротивни на напатствијата на Управниот суд. Оттука, се поставува прашањето за почитувањето на Управниот суд од страна на органите на управата? Дали истите се запознаени со членот 5 од Законот за управни спорови, според кој одлуките на судовите донесени во управните спорови се задолжителни и извршни? Или, на пример, за членот 52 според кој, кога судот ќе поништи акт, надлежниот орган е должен да донесе нов акт без одлагање, а најдоцна во рок од 30 дена од денот на доставувањето на пресудата. Притоа, надлежниот орган е врзан со правното мислење на судот, како и со забелешките на судот во однос на постапката. Исто така, нејасно е и зошто Управниот суд не ги применува законските одредби кои му дозволуваат сам да одлучува во спорот и да донесе одлука врз основа на фактите? Сметаме дека доколку Управниот суд покаже храброст да ги примени овие одредби ќе се прекине маѓепсаниот круг кој настанува во случаите на поништување на оспорените управни акти од страна на судот, со што граѓаните побрзо ќе стигнат до правдата и државата нема да трпи штета поради судењето во неразумен рок.

---

2. Притисок од извршната власт

Следејќи ја работата на судовите во Република Македонија, Хелсиншкиот комитет за човекови права констатира дека судската власт е под постојано влијание на извршната власт, поради што судовите не успеваат да ги заштитат правата на

---

¹ Видете го делот судски случаи – Славчо Митевски и Стамен Филипов

граѓаните, ниту пак обезбедуваат фер и правично судење во дел од постапките. Оттука, не може а да не го споменеме и ограничувањето на правото на штрајк на здравствените работници од страна на Основниот суд Скопје 2 Скопје, чиј предлагач беше Министерството за здравство. Имено, Хелсиншкиот комитет за човекови права смета дека со ваквата одлука Основниот суд Скопје 2 Скопје неосновано го спречи најавениот штрајк, со што директно го загрози правото на штрајк гарантирано со Уставот. Според член 287 од Законот за здравствена заштита, должност е на директорот да обезбеди итна медицинска помош и минимална функција на сите организациони делови во процесот на работа. Директорите од 07.09.2012 до 24.09.2012, кога штрајкот требаше да започне, имале и повеќе од доволно време да направат распоред на работата и да организираат минимална функција на сите организациони единици. Временскиот период од 18 дена од известувањето до денот на одржувањето на штрајкот дури ја надминува и смислата на зборот итна. Исто така, видно е од содржината на одлуката дека од страна на синдикатот бил даден предлог за донесување на конкретни акти за организација во здравствените установи од страна на директорите, но на истиот воопшто и не е одговорено. Ваквите предлози за решавање на состојбата која би настанала за време на штрајк е со цел да не се доведе во опасност во ниту еден момент здравјето на било кој граѓанин, што е доказ дека од страна на Синдикатот е испочитуван членот 286 од Законот за здравствена заштита кој се однесува на правото на штрајк, како и член 287 став 2 според кој вработените се должни да постапуваат по соодветните мерки. Со ваквата одлука, првостепениот суд дозволи законот да биде злоупотребен и го направи легитимно непостапувањето на директорите на болниците и неосновано го ограничи остварувањето на правото на штрајк, кое е загарантирано со Уставот, Законот за работни односи и Законот за здравствена заштита.

---

3. Нетранспарентност на судовите во случаите на веќе заштитени сведоци

Хелсиншкиот комитет подолго време го мониторира процесот на спроведување на институтот "заштитен сведок", како од аспект на спроведување на законските одредби кои се однесуваат на заштитата на сведоците, но и на постапката на испрашување на овие сведоци пред судот и нивното влијание врз принципот на фер и правично судење.

Следејќи го судскиот процес за убиството на Маријан Тушевски и Киро Јанев, извршено во 2001 година, во кој се обвинети 15 лица, од кои тројца за директно извршителство, а останатите 12 за помагање, меѓу кои е и Љубе Бошковски (тогашен министер за внатрешни работи), повторно бевме сведоци на исклучувањето на јавноста од распитот на заштитениот сведок со псевдоним „ФФ15“. Позитивно мислење за тоа, стручната јавност да не биде исклучена од распитот на заштитениот сведок даде и јавната

обвинителка, како застапник на обвинението и предлагач на сведокот, со што за прв пат се покажа волја од страна на јавното обвинителство за поголема транспарентност во постапката на сослушување на заштитен сведок. Сепак, советот одлучи да ја исклучи јавноста во целост, вклучително и проф. д-р Гордан Калајџиев, професор по кривична постапка на Правниот факултет Јустинијан I, при Универзитетот Св. Кирил и Методиј, како претставник на стручната јавност.

Сметаме дека константните одлуки на советите за исклучување на јавноста во предмети каде се јавуваат заштитени сведоци не овозможува простор за утврдување на дали се остварува принципот на фер и правично судење. Особено не го сметаме за оправдано исклучувањето на стручната јавност, која единствено би го мониторираа посебниот начин на сослушување на заштитениот сведок, а со цел да се утврди примената на законските одредби со кои е уреден начинот на заштита на сведоците во Република Македонија и неговото влијание врз принципот на фер и правично судење.

---

4. Судовите не посветуваат должно внимание во случаите на семејно насилство

Следејќи постапки поведени поради вршење на семејно насилство, Хелсиншкиот комитет во еден од случаите, утврди повреди на постапката при постапувањето од страна на Апелациониот суд Скопје. Имено, поради отсуство на јавниот обвинител на главниот претрес пред првостепениот суд, кој беше уредно поканет), оштетената, односно нејзиниот полномошник го презема застапувањето на обвинението и судот донесе јавна одлука со која обвинетите ги огласи за виновни за кривично дело “телесна повреда”.

Незадоволна од ваквата пресуда, оштетената, преку својот полномошник, поднесе жалба до Апелациониот суд Скопје, кој одлучи ваквата жалба да ја отфрли како недозволена со образложение дека оштетената имала право да ја побива пресудата единствено одлуката на судот за трошоците на кривичната постапка. Жалба во делот на кривичната санкција изјавило и Основното јавно обвинителство, но истата беше одбиена како неоснована и првостепената пресуда беше потврдена.

Со оглед дека во член 455 став 7 од Законот за кривична постапка е утврдено дека ако јавниот обвинител не присуствувал на главниот претрес (член 454 став 1), оштетениот има право во својство на тужител да изјави жалба против пресудата, без оглед на тоа дали се жали и јавниот обвинител, произлегува дека Апелациониот суд Скопје неосновано го ограничил правото на жалба во конкретниот случај.

Хелсиншкиот комитет утврди дека Апелациониот суд Скопје ги повреди одредбите од Законот за кривична постапка и неосновано го оневозможи правото на образложување на наводи на оштетената за определената кривична санкција, поради непостапување со должното внимание во конкретниот случај. Сметаме дека истово не смее да стане практика во постапувањето на судовите во случаи на семејно насилство, со оглед на сензитивноста на предметите, а со цел жртвите на семејно насилство да добијат ефикасна и ефективна правна заштита и да ги остварат правата кои им припаѓаат согласно законските прописи.

II. ЗАКОНОДАВСТВО

---

1. Закон за посебен регистар за лица осудени за педофилија

Закон за посебен регистар за лица осудени со правосилна пресуда за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија² беше усвоен од страна на Собранието на РМ во јануари 2012 година. Хелсиншкиот комитет го поздравува чекорот на државата превентивно да делува во однос на заштитата на правата на децата, но смета дека објавувањето на имињата, но и другите лични податоци во Регистарот, е во спротивност со членовите 18 и 25 од Уставот на РМ кои на граѓаните им ги гарантираат правата на тајност на личните податоци, личен и семеен живот и заштитата од повреда на личниот интегритет што произлегува од регистрирањето на информации за нив. Во практика, објавените податоци можат да бидат неточни, непотполни или застарени. Објавувањето би значело продолжување на судската казна, потешкотии при вработување или наоѓање живеалиште за осудениот кој ја издржал својата казна, отворање ризик за напад на осудените од страна на трети лица, како и потенцијална можност за вмрежување меѓу сексуалните престапници. Покрај овие повреди на уставните права на осудените и општествените ризици, не може да се занемари и влијанието на објавените податоци врз достоинството, честа и угледот на нивните семејства, особено во средината во која живеат и работат. Наместо да се посегнува по противуставен метод за превенција, државата треба да ги примени методите кои ги нуди современата медицина, како што се анти-хормоналната терапија (хемиска кастрација) и психотерапијата. За успешна примена на овие методи, потребно е во програмите за ресоцијализација и социјална адаптација за осудените лица кои издржуваат казна затвор да се предвиди засебен третман за сторителите на кривични дела поврзани со сексуална злоупотреба и педофилија.

---

2. Закон за следење на комуникациите

Најновите измени во Законот за следење на комуникациите³ беа усвоени во септември 2012 година. Хелсиншкиот комитет веќе неколку години со особен интерес ги следи измените во овој закон кој може да има далекусежни негативни последици за основните слободи и права на граѓаните. Во 2010 година Комитетот изготви посебна анализа за одредбите и примената на законот преку која укажа на голем број недоследности и ризици за повреда на основните права.⁴ И покрај

² „Службен весник на РМ“ бр. 11/2012.

³ „Службен весник на РМ“ бр. 121/2006; 110/2008 и 116/2012

⁴ Приватноста под лупа: Кратка анализа за предлог измените и дополнувања на Законот за електронски комуникации. Досапен на: <http://www.mhc.org.mk/analysis/38#>

ваквите укажувања, во септември 2012 година беа усвоени уште поинтрузивни измени кои предвидуваат, наместо само министерот за внатрешни работи, предлог за прислушување да може да даде било кој полициски службеник. Претходно, законот предвидуваше прислушувањето да може да трае најдолго до 30 дена, а според измените овој рок се продолжува на 4 месеци, но постои можност за дополнително продолжување до 14 месеци. Додека претходно беше предвидено легалното прислушување да може да трае само одредено време, кое е потребно за собирање на податоци заради остварување на целите на следењето, оваа одредба во новиот закон е избришана. Тоа во пракса значи дека за секој оној за кого има наредба да се следи, ќе биде под постојано четиримесечно прислушување, па дури и во текот на следењето тој не е вршител на кривични дела.

---

3. Закон за полиција

Најновите измени на Законот за полиција⁵ беа усвоени во ноември 2012 година. Без никаква стручна расправа, на крајно нетранспарентен начин и во екот на летните одмори, МВР ги предложи измените кои подоцна беа усвоени во целост. Законот предвидува воспоставување на „зајакната оперативна контрола“ на лица и објекти, без притоа да се дефинира за каков вид на контрола се работи. Не се утврдени методите на контролата, поради што постои опасност граѓаните да бидат подложени на тајно аудио, видео и електронско следење, а траењето на контролата зависи од одлука на полицијата, а не на судот. Предвидено е „прикриено полициско дејствување“, собирање на информации од граѓани (доушници) како „прикриени извори на информации“ и „засилено прикриено набљудување и оперативен надзор на јавни места“. Ниту за еден од овие термини не постои дефиниција. Особено нејасно е дали засиленото прикриено набљудување значи само визуелна опсервација на одредено лице, или вклучува и видео, односно електронски надзор. Не е утврден ниту максимално дозволеният период во кој лицето би можело да биде набљудувано. Овие мерки можат да допринесат до произволно и незаконско однесување на полицијата. Што може да резултира со потешки повреди на личниот интегритет, непочитување на приватноста, на личниот и семеен живот, како и на достоинството и угледот на граѓаните. Предвидени се 50 вида на евиденција кои полицијата треба да ги води и кои ќе се чуваат од 2 години до трајно. Доколку некој граѓанин непрописно преминал улица и за тоа биде повикан на суд, полицијата неговото име и податоци ќе ги чува 5 години. Исто толку време граѓанинот ќе биде на списокот на полицијата доколку поднел поплака против полицаец. За учество во сообраќајна незгода, податоците ќе се чуваат 10 години. За граѓаните сторители на кривични дела, без разлика на висината

---

⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2006; 6/2009 и 145/2012.

на казната, полицијата ќе знае сè дури се живи. Хелсиншкиот комитет достави свои конкретни коментари и забелешки до Собранието на РМ, но истите не беа разгледани за време на усвојувањето на законот.

---

4. Спроведување на Законот за заштита на сведоци

Во текот на полициската акција „Монструм“ се отвори уште едно мошне важно прашање кое се однесува на Законот за заштита на сведоци.⁶ По апсењето на Хаки Азири, беше отпочната постапка за негово вклучување во програмата за заштита на сведоци. По неговото апсење тој шест дена беше лишен од слобода на непозната локација. Пред да му биде одреден статус на заштитен сведок, а по неговото негодување пред истражен судија, Хаки Азири од потенцијален сведок се стекна со статус на осомничен. Случајот остава простор за сериозна загриженост дека постои реална можност законот, „според потребите на постапката“, да биде злоупотребуван, особено во предистражната постапка. Имено, во законот е утврдено дека заштитен сведок може да биде лице кое за тоа доброволно ќе се пријави, а за неговата одлука не мора да биде известен ниту адвокат ниту член на неговото семејство. Токму оваа можност остава простор со полициски закани, одредено лице, под присила да потпише согласност за вклучување во програмата за заштита на сведоци. И покрај тоа што предлогот за вклучување во програмата го поднесува јавен обвинител, а за вклучувањето одлучува Советот за заштита на сведоци (составен од претставници на правосудните органи и министерствата за правда и внатрешни работи), ниту едно од овие лица не доаѓа во контакт со сведокот, а доволно е само негово писмено барање кое го обезбедува МВР. Хелсиншкиот комитет смета дека е во интерес на заштитените сведоци пред потпишување на писмената согласност за вклучување во програмата, да им биде дадена можност да се советуваат со адвокат, а доколку во постапката лицето не се согласи, при проверката на писмената изјава тоа да биде сослушано од јавен обвинител или од Советот за заштита на сведоци.

---

5. Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност

Хелсиншкиот комитет за човекови права во текот на 2012 година укажа на противуставноста на предложените измени на Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност, кои сепак беа изгласани од страна на Собранието на Република Македонија на 20. 06.2012 година.

---

⁶ „Службен весник на РМ“ бр.38/2005 и 58/2005.

Потенциравме дека со новите измени на овој закон се загрозува правото на избор при вработувањето, кое е гарантирано со Уставот на Република Македонија и кое на граѓаните не може да им биде одземено. Овие одредби не само што директно го загрозуваат правото на избор при вработувањето загарантирано со член 32 од Уставот, туку наметнувајќи му на одредено лице да работи под стекнатиот степен на образование или вештини, со цел да не биде избришан како невработен во Агенцијата, го повредуваат и моралниот интегритет на човекот, кој според член 11 од Уставот е неприкосновен, како и забраната на присилна работа, предвидена во член 11 од Уставот.

Одредбите од законот со кои се изменува досегашниот начин на водење на евиденцијата на невработените лица, се спротивни на наведените основни човекови права и секако спротивни на целта која треба да се постигне – подобрување на евиденцијата на невработените лица заради подобрување на квалитетот на услугите кон невработените лица кои активно бараат работа, поради што истиот може да се оквалификува како неуспешен и перфиден обид на козметички начин да се прикрие големиот процент на невработеност во Република Македонија, но и доказ за големиот број на високообразовани лица за кои државата нема ниту план, ниту капацитет за вработување.

III. ПОЛИЦИСКО ПОСТАПУВАЈЕ

---

1. Двојно убиство во Гостивар

Кон крајот на месец февруари 2012 година, во Гостивар беше извршено двојно убиство од страна на полициски службеник кој не бил на службена должност. Животот го изгубија две момчиња на возраст од 26 и 30 години, а како причина за немилиот настан беше наведена расправија поради паркинг место. Убиството беше извршено со службениот пиштол на полицаецот, а се случи пред очите на неговата малолетна ќерка. Осомничениот е припадник на македонската, додека убиените лица беа припадници на албанската заедница во Македонија. Непосредно по настанот, Министерството за внатрешни работи (МВР), соопшти дека осомничениот го употребил пиштолот во самоодбрана поради тоа што бил физички нападна од четири лица. Следејќи го понатамошниот развој на случајот Комитетот заклучи дека во случајот МВР предвика реакции во јавноста, кои доведоа до организирање на граѓански протести во Гостивар и Скопје, кои беа еден вид на продолжување на протестите од 2011 година против полициската бруталност. Овој немил настан уште еднаш го отвори прашањето за ефективност на обуките и тренингот на МВР во врска со професионалноста на полициските службеници односно нивниот однос кон решавање на конфликтни ситуации и носење на службено оружје на јавни места. Судањето за овој случај требаше да започне во септември 2012 година, но МВР во два наврати одби да асистира во превозот од притворот до судот во Гостивар под изговор дека „не е безбедно“. Хелсиншкиот комитет смета дека непочитувањето на судски одлуки, преку давање на нелогични образложенија, не само што е противзаконско туку и го подрива уставниот принцип на поделба на власта. Со првостепена пресуда на Основниот суд во Гостивар од 2013 година, обвинетиот беше осуден на доживотна затворска казна.

---

2. Полициска акција „Монструм“

Начинот на кој беше спроведена полициската истрага за петкратното убиство кај Смилковското Езеро во Скопје во месец мај 2012 година, повторно ги постави во фокусот дискусиите за методите на бескомпромисната борба на полицијата против криминалот во земјата. Имено, веднаш по полициската акција, министерката за внатрешни работи Гордана Јанкуловска изјави дека МВР ги открило сторителите на убиството. Уставно загарантираното право на пресумпција на невиност предвидува дека лицата обвинети за казниво дело ќе се сметаат за невини се додека нивната вина не биде утврдена со правосилна судска одлука. Дополнително, веднаш по полициската акција во голем број медиуми се појавија видеа и фотографии изработени од страна на МВР. Овие материјали беа објавени без притоа да се внимава на заштита на идентитетот на уапсените лица, а и самото именување на полициската акција „Монструм“ претставува своевидно прекршување на правото на пресумпција на невиност. До Хелсиншкиот комитет се обратија семејствата на петте (од вкупно шест) директно обвинети за

убиството кои се наоѓаат во притвор или во бегство. Дел од овие лица биле приведени во полициска станица, а на тројца им бил определен и краткотраен притвор од 48 часа. Според нивните кажувања, им биле ускратени правото на бранител, правото на молчење како и правото на употреба на мајчин (албански) јазик и писмо. Лицата се пожалија и дека биле заплашувани, дека маскирано лице го вршело распитот, како и дека им биле давани лажни податоци за смрт на членови на нивните семејства. Дел од лицата кои биле приведени укажаа и дека трпеле понижувања по однос на нивната верска припадност и верски обреди како и дека им биле упатувани закани по нивниот физички и морален интегритет. Хелсиншкиот комитет испрати претставка до Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди од каде беше испратен одговор дека полициската постапка била водена во согласност со важечката законска регулатива.

IV. ЛУСТРАЦИЈА

Процесот на лустрација и во 2012 година продолжи да се одвива надвор од рамките на донесените одлуки на Уставниот суд но и во спротивност со даденото мислење на Венецијанската комисија во кое сосема децидно се укажува на сите оние недоследности во законот на кој укажуваше и Хелсиншкиот комитет и врз основа на што ја темелеше својата Иницијатива за испитување на уставноста на Законот за дополнителен услов за вршење јавна функција, што беше доставена до Уставниот суд во септември 2012.

Имено, во текот на 2011 година парламентарците изгласаа промени на Законот за определување дополнителен услов за вршење јавна функција (Закон за лустрација)⁷ директно спротивни на претходно укинувачката Одлука на Уставниот суд од 2010, која утврди дека: лустрацијата после 1991 го доведува во прашање постојниот демократски уставен поредок на Република Македонија и дека лустрацијата на невладините организации, универзитетите, Македонската академијата на науките и уметностите итн., претставува мешање на државата во сферата каде нема ингеренции пропишани со Устав.

Дополнително, со овие законски промени се предвиде должност универзитетите, невладините организации, Македонската академијата на науките и уметностите, верските заедници и други организации, да ги вградат во своите услови за вработување резултатите од лустрацијата со што се предвиде и казна - губење на работното место, доколку не се верификува изјавата за несоработка. Тоа е спротивно на правниот принцип дека не може да има казна за дело кое не е предвидено во Кривичниот законик како казниво дело.

Уставниот суд донесе најнова Одлука, на 28.03.2012⁸ со која повторно утврди спротивност на Уставот на 12 члена од новиот Закон за лустрација, меѓу кои (што е правен преседан на неуставност во Македонија) повторно за истите одредби кои претходно ги укина.

Меѓутоа, во јули 2012 година започна примената на новиот Закон за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност.⁹

Според Законот предвидено е лустрацијата да се одвива и по 1991 година, односно по стапувањето во сила на актуелниот Устав на РМ, а до денот на започнување на примената на Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, односно до 1 септември 2006 година. Ова и покрај тоа што со две претходни одлуки на Уставниот

---

⁷ „Службен весник на РМ“ бр. 14/2008, 64/2009 и 24/2011.

⁸ У.бр.52/2011 и У.бр.76/2011 („Службен весник на РМ“ бр. 48/2012).

⁹ „Службен весник на РМ“ бр.86/2012.

суд на РМ беше утврдено дека одвивањето на процесот на лустрација по стапувањето во сила на актуелниот Устав, нема уставна оправданост. Тоа би значело негирање на вредностите и институциите востановени по донесувањето на Уставот. Во спротивно, таквиот процес би се јавил како современа алтернатива на постојниот правен систем и изградените институции, со што се губи историската димензија и оправданост на Законот.

Во новиот Закон е предвидено Комисијата за верификација на фактите по проверка на лицата на кои се однесува Законот, за истите да води Регистар и да ги објавува нивните имиња и документи кои биле употребени како доказ за утврдување на соработка на лицето со органите на државната безбедност на својата веб страна.

Објавувањето на решението, имињата и документите се одвива по автоматизам, без притоа да се чека на евентуално судско одлучување. Со една од претходните одлуки на Уставниот суд на РМ беше утврдено дека објавувањето на имиња претставува повреда на достоинството, моралниот и личниот интегритет на граѓанинот. Во истата одлука се наведува дека јавното објавување на имињата на лицата значи непроверено, паушално и јавно жигосување и дека истото има карактер на санкција, која може да има последица во сите сфери на нивното живеење, а не само забрана за вршење на јавна функција, што е целта на Законот.

Вака конципираните одредби се спротивни на Член 8 (владеење на правото и поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска), Член 9 (еднаквост на граѓаните пред Уставот), Амандман XXI (правна заштита против поединечни правни акти), Член 18 (сигурност и тајност на личните податоци и заштита од повреда на личниот интегритет), Член 25 (почитување и заштита на приватноста на личниот и семеен живот, на достоинството и угледот), Член 50 (судска заштита на законитоста на поединечните акти на државната управа) и Член 51 (ограничување на слободите и правата на граѓанинот само во услови предвидени во Уставот) од Уставот на РМ.

Имено, владеењето на правото и поделбата на власта на законодавна, извршна и судска, предвидува сите правни акти да произлегуваат од носител на власт, во согласност со одредбите од Уставот. Никој не може и не смее произволно да ги ограничува правата на граѓаните без притоа да бидат исполнети условите кои се предвидени со Уставот. Во конкретниов случај тоа значи дека Собранието на РМ, како носител на законодавната власт, нема надлежност да ограничува права или заштита на истите преку извршен орган како што е Комисијата, без притоа да предвиди правна заштита од страна на надлежен суд како носител на судската власт. Непостоењето на правна заштита од поединечните правни акти го поткопува владеењето на правото и допринесува не само за нееднаквост помеѓу граѓаните, туку и за произволно мешање на државата во начинот на кој граѓаните ги остваруваат своите права и слободи.

Хелсиншкиот комитет, преку Иницијатива за поведување постапка за оценување на уставноста на Законот, го оспори овој Закон пред Уставниот суд при што предложи и

донесување на решение за запирање на извршувањето на дејствијата што се преземат врз основа на Законот, а со цел да се избегнат тешко отстранливи последици за граѓаните.

Во меѓувреме Комисијата за верификација на фактите продолжи на својата веб страница да објавува имиња на наводни соработници со органите на државната безбедност, пред таквиот статус да им биде потврден од страна на Управниот суд кој пак поништи две решенија донесени од страна на Комисијата.

На 17 декември 2012 година, Венецијанската комисија при Советот на Европа го објави своето правно мислење (*amicus curiae*) во врска со Законот за лустрација. Во документот се наведува дека правното мислење е подготвено по барање на претседателот на Уставниот суд на РМ, упатено до Венецијанската комисија на 7 септември 2012, односно четири дена по поднесената Иницијатива од страна на Хелсиншкиот комитет. При анализата на правното мислење, Хелсиншкиот комитет утврди дека Венецијанската комисија се осврнала на сите одредби оспорени од страна на Комитетот. Мислењето е конципирано во четири главни делови кои се однесуваат на: 1) временскиот опфат за кој се применува Законот, 2) субјектите кои тој ги опфаќа, 3) процесните гаранции на лицата за кои се води постапка и 4) објавувањето на нивните имиња на интернет. Главните заклучоци кои произлегуваат од документот (изведени врз основа на меѓународни стандарди, судска пракса на Европскиот суд за човекови права и компаративна студија на законодавството и судската пракса во други европски земји кои го спроведуваат или го спроведувале процесот на лустрација) се:

1) Преку воведувањето на лустрациски мерки по подолг период од почетокот на демократските процеси во една земја се ризикува подигнување на сомнежите за вистинските цели на таквите мерки. Одмаздата не смее да преовлада над заштитата на демократијата.

2) Практикувањето на лустрациски мерки за субјектите кои се наоѓаат на позиции во приватни или претпријатија со мешана сопственост ја надминува целта на лустрацијата.

3) Отсуството на лицето против кое се спроведува постапката за лустрација за време на постапката пред Комисијата за верификација на фактите не е во согласност со неговите права на одбрана, а особено со правото на „еднаквост на оружјата“.

4) Името на лицето кое се смета за соработник треба да биде објавено единствено по конечна одлука на судот.

Ваквите заклучоци се само потврда на аргументацијата која Хелсиншкиот комитет ја употреби при составувањето на Иницијативата со која го оспори Законот за лустрација пред Уставниот суд на РМ.

v. ДИСКРИМИНАЦИЈА

Хелсиншкиот комитет за човекови права активно ја следеше состојбата со дискриминацијата во Република Македонија во текот на целата 2012 година и утврди дека и покрај тоа што изминаа 2 години од примената на Законот за спречување и заштита од дискриминација, сеуште не може да се зборува за ефективна заштита во делот на дискриминацијата, посебно кога станува збор за маргинализираните групи. Законот за спречување и заштита од дискриминација остана неизменет и покрај критиките од страна на стручната јавност и невладиниот сектор, посебно за деловите со кои се дозволува вработените во државната администрација да бидат членови на Комисијата за заштита од дискриминација, но и за невклучувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за заштита од дискриминација. Не беше зголемен интензитетот на работа на Комисијата и нејзината видливост во јавноста ниту во 2012 година, со што граѓаните и понатаму останаа неинформирани за можностите за заштита во случај на дискриминација и за надлежностите на Комисијата за нивна заштита. Факатот што во 2012 година сеуште не постоеше ниту еден судски случај за утврдување на дискриминација, ја покажува свесноста на граѓаните за механизмите на заштита од дискриминација.

---

2. Трендови и ранливи групи

Постапувајќи по претставките поднесени од страна на граѓани и следејќи ја состојбата во општеството и во медиумите утврдивме дека во 2012 најизложени на дискриминација беа ЛГБТИ луѓето, за кои постои и системска дискриминација, поради невклучувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во голем број на закони со кои ќе се обезбеди ефективна заштита од дискриминација и нивна инклузија во општеството.

Хелсиншкиот комитет не констатираше никаков напредок во заштитата од дискриминација, ниту во подигнувањето на свесноста за општествената дискриминација кога се во прашање Ромите, кои остануваат една од најранливите заедници во нашето општество. И покрај многубројните забелешки на Комитет за дискриминацијата врз ромската заедница, посебно кога е во прашање образованието и сегрегацијата на децата Роми, досега не е преземена никаква иницијатива за решавање на овој проблем од страна на државата.

Дискриминацијата на децата Роми и нивната систематска сегрегација поради недостиг на механизми и утврдени практики на проценка на децата, нивниот психолошки и физички развој, како и недостатокот на образование и информираност помеѓу родителите од ромската заедница укажува на потребата да се направи увид во училиштата и

да се превземат соодветни мерки за промена на досегашната практика. Правото на образование и еднаков пристап до истото е право на секое дете независно од неговата етничка припадност, во тој поглед и развојот на децата треба да биде приоритет на сите релевантни институции во Република Македонија.

Родовата еднаквост беше повторно доведена во прашање во 2012 година, посебно поради претставувањето на жената од владините и црковните претставници единствено во улога на мајка и сопруга, со што постојано се доведува во прашање рамноправноста на жената во општеството и нејзина целосна општествена инклузија.

Вработувањето врз основа на политичка определеност во државната и јавната администрација останува еден од најголемите проблеми со кои државата одбива да се справи. Во 2012 година беше очигледно продолжувањето на трендот на политички вработувања и вршење дискриминација по политичка основа во работните односи во државната и јавната администрација, со што на голем број на граѓани им беше ограничено правото на работа поради политичка неопределеност или пак различна политичка определба од владејачките партии.

VI. СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЈЕ И СЛОБОДА НА МЕДИУМИ

Во текот на 2012 година, Хелсиншкиот комитет во неколку наврати ја изрази својата загриженост околу состојбата на полето на слободата на изразување и слободата на медиумите кои се уставно загарантирани категории во Република Македонија. Во овој контекст, медиумите, новинарите и правото на слобода на изразување и слобода на медиуми беше прашање под постојан мониторинг и интерес и на меѓународните организации.

Имено, кога станува збор за ова право, еминентниот „Фридом Хаус“ констатира драстичен пад на Република Македонија од 20 места за разлика од минатата година со што во моментот Република Македонија го дели 115-116 место со Молдавија.

Забелешките од меѓународните организации кои речиси се сосема исти како и оние на Хелсиншкиот комитет, се дека слободата на медиумите е генерално загадена од влијанијата на политичките партии во уредувачката политика што е повеќе од очигледно како и од игнорирањето на дадените препораки во Извештајот на Европската Комисија за 2011 година¹⁰.

---

1. Закон за граѓанска одговорност за навреда и клеветата вовед во цензура?

Кон крајот на 2012 година беше донесен Законот за граѓанска одговорност за навреда и клеветата со кој беа декриминализирани навредата и клеветата. Со носењето на овој закон новинарите се подложни на удар ако се има предвид нивното соочување со феноменот на авто-цензура како и предвидените високи парични казни за сторителите на навредата или клеветата, вклучувајќи го и политичкиот притисок кој во најголем дел им се врши во судовите.

Во фазата на донесување на законот, Хелсиншкиот комитет и други претставници на граѓанскиот сектор напоменаа дека предложениот закон е вовед во цензура, при што Комитетот укажуваше на пропуштената шанса истиот да биде донесен во поширока јавна расправа и консултации со граѓанските организации што секако ќе придонесеше законот да добие поголем кредибилитет во јавноста и да ги отстрани сомневањата дека целиот процес на носење на законот е резултат на дневно политички интереси.

Поради постоење на недоследности во законот кои директно допираат до правото на слобода на изразувањето на индивидуите, по донесувањето на истиот, Хелсиншкиот комитет во соработка со група на други граѓански здруженија, поднесе иницијатива до Уставниот суд на Република Македонија за оценување на уставноста на одредбите од Законот за граѓанска одговорност за клеветата и навреда.

---

¹⁰ Работен текст на службите на Комисијата, Поранешна Југословенска Република Македонија, Извештај за напредокот - Брисел, 12.10.2011 Sec(2011) 1203 финална верзија http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mk_rapport_2011_en.pdf

Исто така, Хелсиншкиот комитет смета за потребно да напомене дека во моментот на пишување на овој извештај, во фаза на донесување е нов Закон за медиуми и аудиовизуелни медиумски услуги, при што Комитет сака да истакне дека со овој закон ќе се спречи развојот на медиумите и дополнително ќе се ограничи слободата на изразување и слободата на медиумите.

---

2. Говор на омраза

Хелсиншкиот комитет за човекови права, како во минатите години така и во оваа, постојано констатираше дека говорот на омраза е сè поприсутен во нашето секојдневие, нанесувајќи му ненадоместливи штети на нашето општествено живеење при што трендот на ескалација на говорот на омраза не беше изоставен. Во тој правец, Хелсиншкиот комитет за човекови права, во континуитет ги следеше медиумите, социјалните мрежи и изјавите на носителите на високи јавни функции и претставници на политички партии и воедно констатираше дека во текот на 2012 година, говорот на омраза бележи пораст кој воедно резултира и со физичко насилство кое станува дел од секојдневието во Република Македонија.

Следејќи ги настаните кои ја одбележаа оваа година, Хелсиншкиот комитет за човекови права утврди одреден број на настани кои делуваа како причинско-последична врска каде говорот на омраза резултираше со нов говор на омраза. Дополнително, загрижувачки е фактот што говорот на омраза не ретко поттикнува и злосторства од омраза.¹¹ Како резултат на ова, останува впечатокот дека последните неколку години до денеска, граѓаните се колатерална штета на општествени групи кои намерно поттикнуваат омраза помеѓу луѓето поради постигнување на своите цели додека општествениот или државниот интерес е ставен на маргините.

Од особен интерес е да се напомене дека во Република Македонија дефинирањето на говорот на омраза и неговата криминализација се проблематизира, но и манипулира, при што се вели дека санкционирањето на говор по автоматизам значи ограничување на слободата на изразување. Под овој изговор, веќе подолго време сме сведоци на етикетање, водење негативни кампањи против одредени јавни личности, оцрнување, хомофобија, трансфобија и изразена мизогинија и поткренување на етничка и политичка омраза.

---

¹¹ Запалено е македонското знаме. <http://telma.com.mk/index.php?task=content&cat=1&rub=6&item=13949>; Опожарени се неколку цркви во Струга и Струшко. <http://dnevnik.mk/default.asp?ItemID=ED90E54492C0454BAA6F47E00FD65AB0>
Неколкудневни масовни физички пресметки помеѓу младите во автобуси на ЈСП и во западна Македонија. <http://www.telma.com.mk/index.php?task=content&cat=1..&rub=6&item=20572> и <http://daily.mk/cluster/6c9cf9c632ce7f6b8c89284bb3155898>

vii. ЗАТВОРЕНИ ИНСТИТУЦИИ

---

1. Тортура врз притвореници во истражниот Затвор Скопје

Во текот на месец октомври 2012 година, од страна на група анонимни лица до Хелсиншкиот комитет беше доставена претставка со фотографии во која беше наведено дека вработени во притворското одделение на Затворот Скопје вршеле тортура над тројца притвореници. Во притворското одделение, тројца притвореници кои се албански државјани биле врзани со лисици за радијатори и биле оставани во таква положба околу 3 часа. Министерот за правда, Блерим Беџети, за медиумите изјави дека постоело изживување врз притвореници и дека итно ќе бидат преземени соодветни мерки, при што ќе бидат поднесени и кривични пријави против извршителите на ова казниво дело. Управата за извршување на санкциите, за медиумите изјави дека кривични пријави ќе бидат поднесени и против непознати лица кои неовластено фотографирале и го документирале настанот. Хелсиншкиот комитет смета дека поднесувањето на кривични пријави има за цел заплашување на службените лица во установите од затворен тип и непријавување на случаи на тортура. Од друга страна, неказнувањето на вработените во овие установи, во случај да е основано дека сториле некаква повреда на човековите права, повторно говори за фактот дека таквите повреди на човековите права не допираат до јавноста. Согласно член 364 став 1 од Кривичниот законик, непријавувањето на кривично дело претставува засебно кривично дело. Хелсиншкиот комитет потсетува дека согласно член 142 став 1 од Кривичниот законик на Република Македонија, за делата кои беа опишани во претставката, следува казна затвор од една до пет години.

---

2. Здравствена заштита

Во текот на 2012 година, неколку осуденици телефонски и со писма се обраќаа до Хелсиншкиот комитет, при што изјавуваа дека им е потребна помош за остварување на нивното право на здравствена заштита кое е во согласност со чл.124 и чл.129 став 1 и 2 од Законот за извршување на санкциите.¹² Овие лица, поради лошата здравствена состојба во која се наоѓаат, на своја иницијатива и на свој трошок бараат од затворските служби да бидат испратени на медицински третман надвор од затворот во кој ја отслужуваат казната. Хелсиншкиот комитет, во 2012 година, констатираше дека надлежните во затворите непотребно го одложуваат процесот на лекување на осудениците и нивното испраќање на медицински третман, ситуација која оди на штета на здравјето на овие лица, при што им се повредува законски гарантираното право на здравствена заштита.

---

¹² „Службен весник на Република Македонија“ бр.2/2006 и 57/2010.

---

3. Правна помош

Голем број на осудени лица кои во 2012 година го контактираа Хелсиншкиот комитет се пожалија на нефункционирањето на правните служби во казнено-поправните институции. Дел од осудените лица кои од Комитетот бараа бесплатна правна помош воопшто и не беа запознаени со можноста за добивање на правна помош во самите затвори. Иако од страна на правната служба на Хелсиншкиот комитет беа советувани за своите права, преку поплаки и молби да се обратат до директорите на затворите, осудените лица, скоро без исклучок, изјавуваа дека тие немаат доверба во тој систем и дека доколку така постапат само ќе си ја усложнат веќе тешката положба во затворот. Соочен со ваквата недоверба, Хелсиншкиот комитет ги поучуваше осудените лица да испратат писмена молба со барање за посета од страна на претставници на Комитетот. Особено загрижува фактот што и по ваквата препорака која осудените лица кои ја прифаќаа, дел од нивните молби воопшто не пристигнуваа во канцеларијата на Хелсиншкиот комитет. Овој проблем е особено карактеристичен за КПД „Идризово“. Оттука постои основано сомневање дека одредени службеници во затворите не постапуваат по писмените барања на осудените лица, а со тоа се можни сторители на кривичното дело „Повреда на правото на поднесување правно средство“ од Кривичниот законик на РМ.

---

4. Реконструкција на затворите

Со кредит од 52 милиони евра, обезбеден во 2009 од Банката за обнова и развој при Советот на Европа, ИПА фондовите и Владата на Норвешка, Министерството за правда требаше да го отпочне проектот за реконструкција и санација на казнено-поправните установи низ државата. Беше предвидена темелна санација, но и рушење на веќе постоечките објекти и изградба на нови со поголем капацитет. Преку овој проект, се ветуваше сосема нов лик на КПД „Идризово“, Затворот „Скопје“, Воспитно-поправниот дом во Тетово и довршување на градежните активности на новиот затвор во Куманово. Иако од обезбедувањето на поволните кредити до 2012 година поминаа повеќе од 3 години, работата на терен воопшто не започна. Министерството за правда во крајно бирократска и спора постапка, поврзана со техничките проекти, елаборати и тендери, не успеа да ги употреби веќе обезбедените средства. Иако овој проект требаше да започне најдоцна во 2011 година и досега да биде во понапредна фаза, до завршувањето на овој извештај се уште се поништуваа тендери и не беше избран ниту еден изведувач на градежните работи. Ваквата состојба укажува на непрофесионалноста на Министерството за правда поради кое илјадници осуденици престојуваат во субстандардни услови за живот. Во меѓувреме расне пренатрупаноста во затворите која во 2012 година достигна околу 120%. Со ваквата неактивност, Република Македонија не само што не успеа да ги исполни препораките на Комитетот за спречување на тортура при Советот на Европа, туку и дополнително ги влоши човековите права на лицата кои се наоѓаат на издржување на затворска казна.

---

5. Психијатриски установи

Хелсиншкиот комитет за човекови права во текот на 2012 година ги посети следниве институции од затворен вид: ЈЗУ Психијатриска болница „Скопје“ – Скопје во Бардовци, ЈЗУ Психијатриска болница „Негорци“, Специјалниот завод за тешко и длабоко ментално ретардирани лица - Демир Капија, ЈЗУ Психијатриска болница - Демир Хисар и ЈУ Завод за заштита и рехабилитација - Бања Банско.¹³ Генералните проблеми кои постојат во овие институции се: а) мал број на лекари специјалисти, интернисти, медицинските сестри, негувателки и хигиеничари, б) несоодветен број на дневни центри за лица со ментална болест (особено во однос на зависници од алкохол дроги, в) непостоење на професионални обуки за персоналот, г) несоодветен број на превентивни интернистички и други соодветни прегледи (пр. гинеколошки, стоматолог, вирусни и сл.), д) лоши услови за живот поради подолг период на неактивност во областа на реконструкција или изградба на нови згради (недоволен број и несоодветна постелнина, кревети, тоалети и лични шкафчиња за сите пациенти) и ё) некористење на соодветни терапии кои би понудиле вистински био-психосоцијален приод во лекувањето.

---

¹³ Види „ Извештај од посетата на Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ на специјалните установи и психијатриските болници во РМ за 2011 и 2012 година“. Достапен на: <http://www.mhc.org.mk/press/104#>

viii. ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ
ПРАВА

2012 година можеме слободно да ја наречеме година на борба против социјалната неправда и остварување и заштита на економските и социјалните права. Ваквата констатација произлегува од низата протести преку кои граѓаните бараа државата да ги заштити нивните права како: потрошувачи (граѓанска иницијатива АМАН) стечајни работници (Ремонт на пруги, ОХИС и граѓанско здружение УНИТ) и здравствени работници (штрајк на здравствените работници). Хелсиншкиот комитет за човекови права нотираше и повреди во остварувањето на правото на социјалната парична помош, како и неправилности во работењето на работата на Регулаторната комисија.

---

1. Граѓанска иницијатива АМАН

Граѓанската иницијатива АМАН се формираше како реакција на одлуките на Регулаторната комисија за енергетика кои се однесуваа на зголемувањето на цените на електричната енергија, односно укинувањето на дневната ефтина тарифа за електричната енергија и измените во Правилата за снабдување со топлинска енергија, со кои се утврди обврска за граѓаните кои се исклучени од системите за снабдување на топлинска енергија, сепак да треба да плаќаат одреден паричен износ на снабдувачот на топлинска енергија. Граѓаните протестираа низ повеќе градови на Република Македонија против ваквите одлуки на Регулаторната комисија, барајќи државата да ги заштити нивните права како потрошувачи и да не го загрозува дополнително и така нискиот животен стандард. Покрај изразувањето на своето незадоволство преку протести, граѓанската иницијатива АМАН успеа со поддршка на 13 000 граѓани, да поднесе и предлог на закон за измени и дополнување на Законот за енергетика. Со предложените измени се бараше во тарифните системи за продажба на електрична енергија на домаќинствата како тарифни потрошувачи и домаќинствата кои се снабдуваат преку снабдувачите во краен случај, Регулаторната комисија за енергетика задолжително да вклучува цени на ниски дневни оптоварувања во времетраење од 3 часа во текот на денот, во периодот од 10 часот до 18 часот и недела, како и исклучените потрошувачи од електрична енергија, топлинска енергија или природен гас и да не можат да бидат задолжени да плаќаат било каков надоместок. Предлог законот не беше поддржан од мнозинството пратеници на владејачката партија уште на самиот почеток на расправата во Собранието на Република Македонија, поради што беше одлучено да нема второ читање за предложените измени. И покрај ваквата одлука на Собранието, граѓанската иницијатива АМАН е единствениот успешен пример за практикувањето на правото на непосредна демократија и предложување законски измени во Собранието, директно од граѓаните на Република Македонија.

Хелсиншкиот комитет за човекови права постапувајќи по поднесеното барање за бесплатна правна помош од активистите во граѓанската иницијатива АМАН и следејќи ја состојбата со правата на граѓаните како потрошувачи, посебно поради тоа што во конкретниот случај се работеше и за загрозување на животниот стандард на граѓаните,

утврди дека домаќинствата како потрошувачи не се воопшто заштитени од постојано зголемување на цените на електричната енергија и монополската поставеност на дистрибутерите на топлинска енергија. Од тие причини е потребно допрецизирање на законските одредби преку кои ќе се заштитат правата на домаќинствата како потрошувачи од подзаконските акти на Регулаторната комисија за енергетика, со кои се загрозува егзистенцијата на голем дел од граѓаните во Република Македонија, односно заштита на економските и социјалните права на граѓаните на Република Македонија, гарантирани со Уставот на Република Македонија преку заштита од монополската поставеност на компаниите на енергетскиот пазар и заштита од наметнување на обврски за услуги кои граѓаните не се согласуваат да ги користат.

---

2. Регулаторна комисија за енергетика

При анализата на прописите донесени од страна на Регулаторната комисија, Хелсиншкиот комитет дојде до заклучок дека до укинувањето на дневната евтина тарифа за електрична енергија дошло како резултат на два прописа кои се донесени врз основа на непостоечки одредби од Законот за енергетика. Понатаму, дополнителни единаесет прописи Комисијата ги донела врз основа на погрешни или непрецизно утврдени одредби од споменатиот закон. Бидејќи според нас се работеше за пропусти во вкупно тринаесет приписи, ја известивме јавноста дека Комисијата во својата работа прави суштествени грешки. Истовремено, нашата анализа ја испративме до Комисијата, укажувајќи и дека донесувањето на такви прописи е недозволиво и ја доведува во прашање нивната легитимност. Од Комисијата побаравме одговор за тоа дали планира своите акти да ги укине, измени или исправи при што предупредивме дека во недостиг на соодветна реакција, истите ќе ги оспориме пред Уставниот суд.

Околу дваесет дена по поднесениот допис пристигна одговорот на Комисијата со кој не известија дека во двата прописи со кои се укина дневната евтина тарифа „направени се технички грешки и истите се испратени на објавување во Службен весник“. Набрзо, една исправка беше официјално објавена. За три од спорните прописи ни беше образложена методологијата на нивното донесување, по што утврдивме дека тие навистина не се спорни. Не беше понуден одговор за останатите прописи за кои укажавме дека се спорни, што не наведе на заклучок дека Комисијата е молкум согласна дека и тие се со грешки. Според тоа, по исправките и објаснувањето за дел од прописите, остануваат уште осум акти кои се важечки, а се со недостатоци. Ова го потврдува нашето првично стојалиште дека Комисијата има сторено суштествени повреди во извршувањето на своите надлежности.

---

3. Социјална парична помош

Хелсиншкиот комитет утврди повреда на правото на користење на социјална парична помош, а со тоа повреда на економските и социјалните права во случаите на Добра Петковска и Семедин Неби¹⁴. Имено, случаите на лицата Добра Петковска и Семедин Неби, го отворија прашањето за тоа дали социјалната сигурност и социјалната праведност се само начела кои всушност немаат своја реална импликација на животот и благосостојбата на лицата со социјален ризик.

Она што е интересно да се спомене за овие два случаи е тоа што при одлучувањето во врска со остварување на правото од социјална парична помош и покрај речиси истата фактичка состојба за прекилот на социјалната парична помош, надлежните институции донесоа две дијаметрално спротивни одлуки, односно во првиот случај, правото на социјална парична помош беше одново утврдено со ново решение, додека во вториот случај тоа не се случи што говори за неконзистентност во спроведувањето на законските решенија.

Ваквиот начин на постапување од страна на надлежните институции е дополнително загрижувачки затоа што станува збор за домаќинства кои се материјално необезбедени и кои според други прописи или на друг начин не можат да остварат средства за егзистенција. Изразувајќи ја својата загриженост за начинот, условите и постапката според кои граѓаните што претставуваат ранлива група во општеството ги остваруваат своите права од социјалната заштита, Хелсиншкиот комитет за човекови права смета дека постои неминовна потреба од дополнување на Правилникот за начинот на остварување и користење на правото на социјална парична помош, на начин што прецизно ќе се утврди определен износ на остварени приходи кои нема да се сметаат за приход на домаќинството. Со тоа секако ќе се скуси и просторот за евентуална недоследност и контрадикторност на одлуките на надлежните институции, а ќе се постигне целта на социјалната заштита- надминување на основните социјални ризици на кои е изложен граѓанинот во текот на животот, намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и јакнење на неговиот капацитет за сопствена заштита.

---

¹⁴ Поопширно за случаите во месечниот извештај на Хелсиншкиот комитет за човекови права за месеците април- јуни 2012. http://mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/147/quar-terly_mk.pdf

IX. ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА

1. Политички притисоци и смеќавање на мирен протест на граѓански иницијативи и активисти

Граѓанските и политичките права во Република Македонија за 2012 година беа особено изразени преку практикување на правото на мирен протест (јавен собир), слобода на здружување и слобода на изразување од страна на неколку општествени групи, организации и неформални здруженија на граѓани. Особен интерес на Комитетот а, воедно и практика стана набљудувањето на мирни протести по барање на индивидуи и групи поради изразен страв, несогласување со полициски службеници кои го обезбедуваат правото на мирен протест, закани, уцени, ограничување на правата, притисок во форма на контра-протести и политичка дискриминација поради членство во политичка партија. Во изминатата 2012 година Хелсиншкиот комитет посведочи неколку настани кои укажуваат на сериозно мешање на државата во практикувањето на овие права од страна на граѓаните преку набљудување на следните мирни и насилни протести и јавни собири:

- Стоп за полициска бруталност – неформално здружение на граѓани
- Граѓанска иницијатива „Аман“ – неформално здружение на граѓани
- Граѓанско здружение УНИТ- регистрирано здружение на стечајни работници
- Марш на толеранција: „СТОП за Женофобија (Мизогинија), Хомофобија и Трансфобија“ во организација на Хелсиншки комитет со поддршка на неформална мрежа на невладини организации – регистрирани невладини организации и активисти за човекови права
- „Фронтот на народот“ од една страна и симпатизерите и членовите на опозицијата од друга страна- јавен собир на поддржувачи/симпатизери, граѓани и членови на политички партии

Слободата на здружување и изразување на незадоволство преку форма на мирен протест преставува корелација на граѓански и политички права кои сите луѓе во Република Македонија ги уживаат подеднакво. Овие права се исклучително важни за развојот на парламентарната демократија имајќи предвид дека токму со нивното практикување се постигнува баланс односно контрола врз извршната власт од страна на граѓаните како и изразување на незадоволство кон одредена политика, начин на управување и сл. Комитетот смета дека било какво смеќавање или обид за ограничување на овие права значи и кршење на човековите права односно граѓанските и политичките права како дел од корпусот на меѓународни човекови права и слободи. Во тој поглед, Комитетот со жалење констатира дека во 2012 година беа регистрирани повреди на горенаведените права и ескалација на мирни протести во насилни протести со полесни

телесни повреди на граѓани и полициски службеници. Во тој поглед, Комитетот кај секоја од горенаведените групи на граѓани утврди повреда на човековите права и слободи и тоа:

1.1. Стоп за полициска бруталност – повреда на право на слободно движење и изразување на незадоволство на група граѓани по повод одбележување на една година од смртта на Мартин Нешковски преку ограничување на пристап до Министерство за внатрешни работи од страна на полициски службеници без оправдана причина. Покрај бесправното ограничување на правото на слободно движење и слободно изразување преку форма на мирен протест, Комитетот утврди дека постоеше основано сомнение за злоупотреба на службена должност на службените лица кои спроведоа наредба, односно го ограничија движењето на граѓаните со што беше ограничено право на слободно движење а, следствено и правото на мирен протест, здружување и слобода на изразување.

1.2. Граѓанска иницијатива „Аман“ – согласно месечните и кварталните извештаи на Комитетот кај граѓанската неформална иницијатива „Аман“ беа утврдени повреди на правото на мирен протест, здружување и слобода на изразување повеќепати, имајќи предвид дека оваа неформална иницијатива траеше седум месеци и искористи повеќе форми на граѓанско и политичко учество преку форми на директна демократија. Следствено, кај оваа неформална група на граѓани кои протестираа против поскапувањата на енергенсите и нивното влијание на буџетот на домаќинствата беа утврдени повеќе повреди:

- **Загрозување на правото на мирен протест: Активистите на граѓанската иницијатива „Аман“** се соочија со директни закани по животот од страна на сеуште неидентификувани лица иако сите случаи на закани беа уредно пријавени во полициска станица. Активистите ги пријавија случаите, дадоа изјави меѓутоа ниту една од пријавите не беше процесуирана до крај. Имено, ниту еден од пријавените случаи не е поведена истрага/постапка ниту се идентификувани сторителите. Исто така на еден од протестите на овие активисти беше упатена директна закана од страна на младински активист на една владејачка партија во присуство на полициски службеник при што активистите беа принудени овој случај повторно да го пријават во полициска станица. Како и за претходните закани така и за смеќавање на јавен собир не се покренати постапки ниту се откриени сторителите на горенаведените дела.
- **Пвреда на правото на учество во носење на јавни одлуки преку форми на директна демократија:** На 18.10.2012 година започнаа со постапка за собирање на 10,000 потписи согласно Законот за референдум и други облици

на непосредно изјаснување на граѓаните¹⁵ со цел да се направат измени во Законот за енергетика¹⁶ но Владата на Република Македонија го злоупотреби недефинираниот рок во кој треба да го извести органот на државната управа надлежен за евиденција на избирачкото право или во овој случај Државната изборна комисија преку членот 67, став 1 од законот. Иако иницијативата беше уредна, одобрена од страна на Претседателот на Собранието и две собраниски комисии во законските рокови, Владата не ја извести Државната изборна комисија да постапи веднаш по иницијативата со што рокот од 3 месеци за собирање на 10,000 потписи беше скратен значително. Постапката започна на 06.12.2012 а траеше до 30.01.2013 год. со што Владата директно го загрози ова право и го ограничи времетраењето на постапката на еден месец од трите месеци предвидени со закон.

- **Политичка дискриминација, дискредитација и етикетирање:** Дел од активистите на оваа иницијатива беа етикетирано од страна на неколку медиуми како активисти на опозициска политичка партија алудирајќи дека како такви не се подобни да го искажат своето незадоволство како граѓани преку форми на мирен протест и граѓански активизам. Со тоа директно се врши политичка дискриминација врз граѓаните кои покрај граѓански имаат и политички права воедно се воведува тренд на неподобност поради политичка припадност или афилијација со што се наметнува погрешна слика во јавноста дека граѓаните кои се членови на партија не можат да ги уживаат своите граѓански права како што е правото на протест.

1.3. Граѓанско здружение УНИТ- на 27.09.2012 година, група стечајни работници и нивниот преставник Лилјана Георгиева се упатија на претходно најавен протест пред Собранието на РМ. Хелсиншкиот комитет излезе на терен да го набљудува протестот поради добиени информации дека граѓаните не можат мирно да го остварат правото на протест и јавен собир и дека се спречени од страна на неколку групи кои се појавиле на закажаниот протест. По пристигнувањето пред Собранието на РМ, Хелсиншкиот комитет се обиде да добие информации од полициските службеници во однос на идентификување на две групи кои стоеја една наспроти друга а, кои беа одделени со полициски кордон. Меѓутоа, такви информации не беа добиени. Стечајните работници појаснија дека полициските службеници не реагирале на заканите кои им биле

¹⁵ „Службен весник на РМ“ бр. 81/2005.

¹⁶ „Службен весник на РМ“ бр. 16/2011 и 136/2011.

упатени ниту биле обезбедени соодветни услови за да можат двете групи да го уживаат правото на протест поради несоодветната реакција од страна на полициските службеници. По пристигнување на претставник на Комитетот граѓаните го остварија своето право на протест.

1.4. Марш на толеранција: „СТОП за Женофобија (Мизогинија), Хомофобија и Трансфобија“- на 17.11.2012 година Хелсиншкиот комитет го одржа „Марш на толеранција“ со што по четврти пат го одбележа Меѓународниот ден на толеранцијата. Комитетот во неколку наврати ја информираше јавноста дека преку медиумите се води кампања за уназадување на општествениот статус на жената преку индиректен напад на правото на избор, наметнување на вина за намален наталитет на „нацијата“, хомофобична и трансфобична пропаганда која директно посочува дека припадниците на ЛГБТИ заедницата не можат да придонесат во развој на <здрава нација>. Како последица на оваа кампањата, „Маршот на толеранција“ започна со физички напад на двајца активисти за човекови права, во текот на подготовките на штандови за невладините организации кои го поддржаа настанот. Овој настан опишува повреда на правото на изразување во форма на мирен протест односно смеќавање на јавен собир со што е направен обид за спречување односно оневозможување на правото на граѓаните слободно да го изразат своето мислење.

1.5. Протест на „Фронтот на народот“ и симпатизерите и членовите на здружената опозиција: јавен собир на поддржувачи/симпатизери, граѓани и членови на политички партии – на 24.12.2012 год. претставници на Комитетот се упатија пред Собранието на Република Македонија каде што затекнаа протести на две групи. За кратко време протестите од мирни преминаа во насилни по што полициските службеници интервенираа поради нарушување на јавниот ред и мир но и нарушување на безбедноста на учесниците во протестите. На овие протести, Комитетот констатира употреба на прекумерна сила од страна на полициските службеници упатена само кон едната група на учесници односно кон членовите на здружената опозиција и граѓани - поддржувачи/симпатизери додека истата не беше применета кон граѓаните кои го претставуваа „Фронтот на народот“. Исто така, Комитетот констатира дека полициските службеници не ги раздвоија групите на соодветна далечина навремено со што овие протести резултираа и со повреди на неколку полициски службеници и граѓани кои беа пренесени и згрижени во Градската болница.

---

2. Удар врз уставниот поредок на Република Македонија

24.12.2012

Хелсиншкиот комитет со загриженост ги следи последните случувања на македонската политичка сцена и со жалење констатира дека на 24.12.2012 во Собранието на Република Македонија беше направен директен удар врз уставниот поредок. Имено, Комитетот изработи посебен извештај¹⁷ за случувањата во и пред собраниската зграда и констатира сериозни повреди на основите принципи на правната држава и владеењето на правото и тоа:

- Насилно исфрлување на новинарите од собраниската галерија кои уредно го најавиле своето присуство за следење на јавната расправа за донесување на Буџетот на Република Македонија за 2013 година.
- Употреба на физичко насилство врз пратеници и пратенички од неколку партии во опозиција од страна на сеуште неидентификувани службени лица при Министерството за внатрешни работи при обид за блокада на донесување на Буџетот по неприфаќање на расправа и амандмани предложени од страна на опозицијата.
- Особено загрижува фактот што пратениците од опозицијата изјавија дека биле насилно отстранети од собраниската сала од страна на припадници на специјални полициски единици.

Согласно горенаведеното, Комитетот предложи независна истрага за настаните поврзани со 24 декември, воедно високи претставници на Европската Комисија побараа формирање на независна анкетна комисија која заклучно со 01 март 2013 требаше да ги изнесе фактите и реалната слика за настаните. До објавувањето на овој извештај извесната комисија не е формирана ниту се утврдени состојбите како за пратениците така и за новинарите кои беа насилно отстранети од собраниската галерија.

Комитетот со загриженост констатира дека со ваквите дејствија се врши удар на уставниот поредок на Република Македонија, а случувањата преставуваат досега невиден застрашувачки преседан спротивен на основните принципи на правната држава и владеењето на правото.

---

¹⁷ Посебниот извештај за четириесет и деветтата седница на Собранието на Република Македонија, одржана на 24.12.2012 година можете да го најдете на веб страницата на Хелсиншкиот комитет, во секцијата извештаи (<http://www.mhc.org.mk/pages/reports#.URJveB1X0I8>)

---

3. Политички затвореници и политички притисок

1.1. Политички притисок поради членство во политичка партија

- Политичка партија „Обединети за Македонија“: Во изминатата 2012 година, Комитетот утврди политички притисок преку искористување на судскиот систем на двајца членови на политичката партија Обединети за Македонија или Владимир Вангелов и Митко Јаневски. До Хелсиншкиот комитет се обратија претставници на претседателството на политичката партија „Обединети за Македонија“ кои ги изнесоа своите наводи за засилени притисоци врз нив лично како и врз нивната партија. Притисокот е најчесто во форма на заплашувања, закани, обиди за поткупување, отпуштање од работни места, ветувања за работни места за оние кои ќе ја напуштат партијата итн. Според наводите, при напуштање на поранешните простории во кои беше сместена централната канцеларија на партијата, од страна на поранешни членови и други непознати лица била уништена дата-базата на податоци која содржела важни документи поврзани со партијата, а исчезнале и голем број на пристапници и други пишани записи. Во партијата постои чувство дека се работи за координирана акција за уништување на партијата, акција која започна со кривичното гонење на претседателот на партијата – Љубе Бошкоски чиј кривичен прогон трае и до денешен ден.

• Владимир Вангелов

До Хелсиншкиот комитет се обрати и Вангел Вангелов, исто така член на Обединети за Македонија, кој не извести дека имотот на неговата мајка во Општина Зелениково бил узурпиран без притоа да отпочне постапка за експропријација. Градоначалникот на општината издал дозвола за изградба на локален пат кој минува низ имотот на семејството Вангелови иако од семејството во неколку наврати бил известен дека се работи за приватен имот. При изградбата на патот уништени се неколку родни овошни дрвца и тополи. Преку ваквата постапка настанала тешка повреда на правото на сопственост, право кое е заштитено и гарантирано од Уставот на РМ. По неколку вербални известувања, г. Вангелов до градоначалникот испратил и писмена претставка по што добил одговор дека „оцрнувањето“ кое г. Вангелов го прави против општината и него, преку своите реакции до институциите и медиумите, е „можеби“ резултат на нивната различната политичка определба. Хелсиншкиот комитет присуствуваше на неколкуте судски рочишта во кои е тужена општината, а предметот ќе продолжи да го следи се до неговата судска завршница. До моментот на објавување на извештајот, предметот по поднесена жалба до Апелациониот суд е вратен во првостепена постапка.

• Митко Јаневски

За притисокот кој се врши врз членовите на Обединети за Македонија говори и случајот

на Митко Јаневски, советник со дипломатско звање прв секретар во Министерството за надворешни работи. Случајот на Митко Јаневски третира наводи за притисок на работно место по две основи: политичка припадност и сексуална ориентација. Имено, Митко Јаневски 26 години е вработен во Министерството за надворешни работи и првите притисоци кои ги наведе ги почувствувал во 2009 година по предвременото враќање од Дипломатско- конзуларното претставништво во Венеција, со што се потврдува неговото дипломатско искуство и ангажираност во дипломатијата на Република Македонија. Од 2009 година Јаневски постојано бара унапредување на работното место но од надлежните во Министерството добивал негативни одговори и последното одбивање е регистрирано во 2011 година на конкурс за пополнување на работно место во Амбасадата на Република Македонија во Белград. Комитетот ја обезбеди бесплатната правна помош за Јаневски кој според наводите од 2009 година трпел првенствено притисок поради неговата хомосексуална ориентација а потоа и поради членувањето во политичката партија „Обединети за Македонија. Имено, Јаневски се повлече од борбата за неговото работно место до објавувањето на овој извештај, сепак Комитетот го забележа притисокот од политичка природа кога истиот доби закани по неговиот живот поради поврзаноста со горенаведената партија по што тој ја напушти Република Македонија на неодредено време.

Овој случај претставува потврда за притисокот кој се врши врз граѓаните со различна политичка определба од владејачката партија. Сметаме дека ваквите дејствија се недозволени во едно демократско општество на кое една од темелните вредности е политичкиот плурализам, поради што со ваквите дејствија директно се загрозува член 20 од Уставот на РМ со кој се гарантира слободата и заштитата на политичките права и уверувања на граѓаните, што доведува и до загрозување на сигурноста и загрозување на правото на живот.

• **Судски случај Душко Илиевски поради наводна поврзаност со една опозициска партија**

По повеќе од две години Душко Илиевски, познат во јавноста како Душко- Млекарот, доби ослободителна пресуда за судскиот процес во кој тој, неговиот брат и татко беа гонети за наводно кривично дело „неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори“, односно одгледување на над 200 садници марихуана. За време на судскиот процес се утврди дека станува збор за канабис самоник, односно коноп кој без дополнителна обработка не ги поседува својствата на наркотична дрога. Бидејќи Јавното обвинителство не успеа да докаже дека членовите на семејството Илиевски самите го засадиле, одгледувале или пак обработувале конопот, обвинетите беа ослободени од обвинение.

Душан Илиевски смета дека судскиот процес воден против него и членовите на неговото семејство е со политичка позадина поради неговата функција односно претседател

на Здружението на пелагониски фармери „Пелагонија-обнова“, односно поради заложбите на фармерите преку протести да добијат одговор на прашања поврзани како со безвреднувањето на млекарницата „Сведмилк“ и дали во тие дејствија улога имале и претставници на актуелната власт. Оттука започнуваат и притисоците против Душко, односно во 2009 кога е извршен претрес на неговата семејна куќа во потрага по нелегално оружје. Пронајдена е ловечка пушка за која тој имал дозвола, исто така СВР Битола против него и над

20 други учесници во протестите поднесува прекршочна пријава за наводно нарушување на јавниот ред и мир за време на протест пред општинската зграда во Битола. Со судска пресуда, сите пријавени се ослободени од одговорност. Потоа, во 2010 следи кривичната пријава за одгледување на марихуана и одредување на мерка притвор против која Комитетот реагираше соодветно.

Судскиот предмет против Душко Илиевски и други Комитетот го смета за предмет во кој беше флагрантно повреден принципот на пресумпција на невиност од страна на државни функционери но и органи на прогон. Веднаш по апсењето на Душко Илиевски, воедно и пред почетокот на судскиот процес премиерот Никола Груевски, излезе со констатација односно обвинение дека се работи за одгледувана и култивирана марихуана. Иако ослободителната пресуда укажува дека изјавата на премиерот беше неточна, сепак изјавата беше пренесена во најголемиот дел на медиумите во Македонија, со што покрај пресумпцијата на невиност беше повредена приватноста, угледот, честа и достоинството на Душко Илиевски и на членовите на неговото семејство. Хелсиншкиот комитет потсетува дека никој не смее да биде прогласен за виновен без вината претходно да биде утврдена со судска одлука. Комитетот уште еднаш укажува на уставното начело на пресумпција на невиност, како и на судската пракса на Европскиот суд за човекови права преку која е утврдено дека властите мораат да се воздржат од прејудицирање на вина. Ова особено важи за изјави дадени од страна на министри и полицијата¹⁸ и високи функционери (како што е премиерот).¹⁹ Дополнително, Судот во Стразбур пресудил и дека водењето на негативна медиумска кампања за осомничени или обвинети лица и прејудицирање на нивната вина исто така не е дозволена според Европската конвенција за човекови права.²⁰

---

¹⁸ Аленет де Рибемонт против Франција (15175/89), 10 февруари 1995, §41.

¹⁹ Буткевичиус против Литванија (48297/99), 26 март 2002, §53.

²⁰ Кракси против Италија (34896/97), 5 декември 2002, §98.

Хелсиншкиот комитет ги поздравува пресудите на Основниот и Апелациониот суд во Битола и непристрасноста на соодветните судски совети при независното постапување по овој предмет. Од друга страна Комитетот изразува жалење за сите непријатности со кои се соочи Душко „млекарот“ во последните три години. Поради немање волја кај неколкуте адвокати кои Душко ги контактирал заради застапување во постапка за надомест на штета поради неоправдано лишување од слобода, како и друга материјална (уништени насади и изгубен профит) и нематеријална штета (претрпени душевни болки, повреда на угледот и честа итн.), Хелсиншкиот комитет, по барање на Душко, се согласи да му обезбеди бесплатна правна помош. До објавувањето на овој извештај Комитетот известува дека постапката за оштета пред надлежниот суд е започната.

1.2. Политички затвореници

Постапувајќи согласно програмата за работа во која мониторингот на кривичните постапки е една од активностите, Хелсиншкиот комитет за човекови права во изминатата 2012 ги набљудуваше двата судски процеси во кои како обвинет се јавува претседателот на политичката партија „Обединети за Македонија“ Љубе Бошковски. Во двата судски процеса кои се водат против обвинетиот, Комитетот констатира злоупотреба на посебните истражни мерки и спорни елементи во постапката со заштитениот сведок на чија изјава се базира и една од пресудите за која првично Бошковски доби 7 години затворска казна која беше обжалена и делумно прифатена од Апелациониот Суд Скопје и потоа намалена на 5 години. Имено, Комитетот смета дека постои основано сомнение дека Љубе Бошковски може да се смета за политички затвореник имајќи ги предвид околностите и водењето на постапката.

Во првиот судски процес во кој Бошковски се товари злоупотреба на службена должност и нелегално финансирање на изборна кампања. Хелсиншкиот комитет реагираше дека случајот односно главниот претрес беше изведен зад затворени врати и јавноста беше исклучена. Понатаму загрижува сомнежот дека во однос на овој случај беа злоупотребени посебните истражни мерки како и остана нејасна промената на составот на судии во Апелациониот Суд Скопје.²¹ Бошковски во текот на постапката посочи дека не бил во можност да реагира на пресудата на Основен Суд Скопје 1 Скопје поради тоа што „бил дрогиран“ и дека против него се води „монтиран политички процес“.

---

²¹ Хелсиншкиот комитет го констатираше како симптоматични моменти во случајот е промената на составот на судии во текот на судењето за што до денес не е дадено како било објаснување од страна на судот. Имено, според Деловникот на Апелациониот Суд, судските предмети им се доделуваат на судиите на почетокот на годината и до нивна промена може да дојде само во случај на недостиг на судии. Судскиот предмет на Љубе Бошковски, првично беше доделен на судијката Катерина Оровчанец а, непосредно пред расправата, распределен на судијата м-р Сафет Кадрии како претседател на советот и членови на советот Мирјана Дуковска, Зуица Наумова, Гордана Сајковска и Велче Панчевски

Овие наводи не беа ниту негирани ниту проверени од страна на надлежните органи. Во голем дел од судскиот процес јавноста беше исклучена со појаснување дека се употребуваат посебни истражни мерки односно „заштитен сведок“ додека пресудата во голем дел се базира на таа изјава.

Дополнително во 2012 против обвинетиот беше отворен уште еден судски процес кој на јавноста и е познат под името „Ровер“ во кој обвинетиот Љубе Бошковски се товари за помагање во извршувањето на кривичното дело со отстранување на пречките за извршување и ветено прикривање на кривичното дело додека бил на јавна функција како Министер за внатрешни работи. Постапувајќи согласно програмата за работа во која мониторингот на кривичните постапки е една од активностите, Хелсиншкиот комитет за човекови права започна да го следи судскиот процес за убиството на Маријан Тушевски и Киро Јанев, извршено во 2001 година. За двојното убиство се обвинети 15 лица, од кои тројца за директно извршителство, а останатите 12 за помагање. Во случајот „Ровер“ исто така е искористена посебната истражна мерка „заштитен сведок“ воедно ценејќи ја важноста на улогата на заштитените сведоци во кривични постапки и начин на спроведување на нивниот распит, до Основниот суд Скопје 1 Скопје беше испратено известување од страна на проф. д-р Гордан Калајџиев дека истиот во улога на научен работник т.е. професор по кривична постапка на Правниот факултет „Јустинијан I“, при Универзитетот Св.Кирил и Методиј, ќе го набљудува претресот. Позитивно мислење за стручната јавност да не биде исклучена од распитот на заштитениот сведок даде и јавната обвинителка, како застапник на обвинението и предлагач на сведокот, со што за прв пат се покажа волја од страна на јавното обвинителство за поголема транспарентност во постапката на сослушување на заштитен сведок. Сепак, советот одлучи да ја исклучи јавноста во целост, вклучително и стручната јавност.

Сметаме дека константните одлуки на советите за исклучување на јавноста во предмети каде се јавуваат заштитени сведоци не овозможува простор за утврдување дали остварува принципот на фер и правично судење. Посебно не го сметаме за оправдано исклучувањето на стручната јавност, која единствено би го следела посебниот начин на сослушување на заштитениот сведок, а со цел да се утврди примената на законските одредби со кои е уреден начинот на заштита на сведоците во Република Македонија и неговото влијание врз принципот на фер и правично судење.

Дополнително, во два последователни годишни извештаи на американскиот Стејт департмент за состојбите со човекови права и слободи во Република Македонија или за 2011 и 2012 година е додадена категоријата „Политички затвореници и притвореници“ во кои се третираат и судските процеси против Љубе Бошковски. Истите се оценети како нетранспарентните постапки од страна на органите на државата. Критиката главно се фокусирани на прекршување на правото на пресумпција на невиност како и употребата на посебните истражни мерки односно улогата на заштитениот сведок.

Хелсиншкиот комитет енергично се спротивставува на обидите за исклучување на јавноста особено кога станува збор за случаи со политичка заднина што остава простор за сомневање дека постои тенденција за прикривање особено ако се имаат предвид сомнежите за злоупотреба на посебните истражни мерки во постапката.

---

4. Нарушување на принципот на секуларност на државата

Имајќи ја во предвид недвосмислената секуларност односно одвоеност на црквата од државата, конституирана како суверена, самостојна и како граѓанска и демократска држава, чија темелна вредност е да изгради владеење на правото и поделба на власта на законодавна, извршна и судска, Комитетот апелира преставниците на двете најголеми верски заедници и нивните правни субјекти Македонска Православна Црква (МПЦ) и Исламска Верска Заедница (ИВЗ) да се воздржат од мешање во политиката, државното уредување и поттикнување на меѓурелигиска и меѓуетничка поделба помеѓу граѓаните на Република Македонија.

Оваа реакција на Комитетот се темели врз неодамнешните изјави на поглаварот на МПЦ г.г. Стефан и поглаварот на ИВЗ Реис Сулејман Ул Улема Ефенди Реџеми и повици до верниците за национално обединување. Ваквите изјави и произнесувањето на верските лидери за неприкосновениот суверенитет кој произлегува од Уставот на Република Македонија и меѓународното право, може погрешно да биде протолкувано и да ги продлабочи етничките тензии помеѓу граѓаните припадници на Македонската и Албанската етничка заедница.²² Воедно, занемарувањето на останатите религиски групи, тесното врзување на религијата со националното единство на поединечни етнички групи, изјави од верските лидери и повици кон граѓаните, можат да предизвикаат длабока поделба на религиска основа, да ја продлабочат веќе големата етничка поделба и да придонесат за нарушување на суверенитетот кој согласно член 2 од Уставот на Република Македонија, произлегува и им припаѓа на сите граѓани подеднакво.

---

²² Со член 19 од Уставот на Република Македонија е регулирано дека Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон. Од ова јасно произлегува дека во Република Македонија нема државна религија. Државата е секуларна и религијата е одвоена од неа. Тоа значи дека државата нема право да се меша во црковните работи, ниту пак црквата да се меша во државните работи. Со Законот за органите на државната управа е основана Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи како посебен орган на државната управа. Овој орган има статус на правно лице. Во член 29 од овој Закон е пропишано дека Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи се грижи за правната положба на верските заедници и религиозните групи и за односите меѓу државата, верските заедници и религиозните групи.

x. ЛГБТИ ЗАЕДНИЦА

---

1. Вовед

За жал и во 2012 година ЛГБТИ луѓето во Република Македонија се соочуваа со правни и социјални предрасуди, дискриминација, како и исклучително хомофобична средина која влијае на пристапот до законодавство и правна заштита. Луѓето од оваа заедница се приморани да се приспособат на општество и средина кои се многу хомофобични и трансфобични. Исто така, овие луѓе не се сметаат за граѓани со еднакви права и слободи според и пред државните закони. Законодавното тело со текот на годините не покажало волја да го подобри пристапот до правдата и целосното уживање на основните човекови права гарантирани од Уставот на Република Македонија и меѓународните документи кои се интегрален дел од највисокиот правен Акт. Усвоени се некои закони кои мораа да бидат усвоени како дел од процесот на интеграција во ЕУ, но постои сомнеж за имплементација без пошироко дејствување од страна на државата, во областа на еднаквоста на ЛГБТИ луѓето. ЛГБТИ заедницата е практично невидлива и нема доволно помош која им е потребна за да обезбедат пристап до правдата, активен и исполнет живот како и остатокот од граѓаните на општеството во кое живееме.

---

2. ЛГБТИ Центар за поддршка

После три години од етаблирањето на ЛГБТИ програмата во Хелсиншкиот Комитет за човекови права на Република Македонија (МХЦ) таа доби свое ново, понапредно издание во форма на ЛГБТИ Центарот за поддршка. Оваа подружница на МХЦ беше официјално отворена на 23 октомври 2012 година во Старата Скопска Чаршија.

ЛГБТИ Центарот започна со работа во период на јасно дефинирана институционализирана хомофобија и трансфобија, што е изразено во изјавите на луѓето кои раководат со државните институции. Постои очигледна синергија меѓу дејствувањето на државните институции и нивните раководни лица, и дејствувањето на религиозните заедници и провладините медиуми, што претставува еден голем фронт посветен на потиснување на ЛГБТИ луѓето и лишување од нивните права. Сето ова се потврдува со јасни случаи на физички напади, како и семејно насилство кон ЛГБТИ луѓе, организации и активисти, за што повеќе ќе пишуваме понатаму во овој Извештај. Оваа силна институционализирана хомофобија ја зајакна и ја дефинира поддршката на ЛГБТИ популацијата од страна на организациите и активистите кои работат со човекови права, толкувајќи ја оваа кампања како апсурд кој мора да престане.

Значајно е што имаме добра соработка со релевантните полициски станици Беко и Бит Пазар, кои професионално ја вршат својата работа и ги обезбедуваат настаните организирани од Хелсиншкиот Комитет и Центарот за поддршка. Напаѓачот на Маршот на толеранција многу брзо беше уапсен и постапката против него е започната. Еден од напаѓачите на Центарот се имаше снимено себеси на безбедносната камера на

Центарот, во обидот да ја скрши, така што сите материјали се предадени на полицијата и очекуваме квалитетна истрага и понатамошно постапување. Во постојана комуникација сме со полициската станица Бит Пазар, во однос на безбедноста на Центарот.

Мисијата на ЛГБТИ Центарот за поддршка е зајакнување на ЛГБТИ заедницата за самозастапување, како и менување на правниот и социјалниот статус на ЛГБТИ луѓето во Република Македонија. Покрај главната цел, Центарот нуди помош и на останати формални и неформални здруженија и групи кои работат во доменот на човековите права. Покрај отворањето на Центарот, во 2012 година ЛГБТИ движењето се зголеми и со оформувањето на уште една организација ЛГБТ Јунајтед, со седиште во Тетово.

---

3. Хомофобија

Во Република Македонија, хомофобијата и трансфобијата се сè уште на високо ниво, што се гледа преку изразувањето мислења на социјалните мрежи, нападите врз Центарот за поддршка, говорот на омраза во медиумите, нападите врз активистите на организираните Марш на толеранцијата и молкот на владините институции, кои не го осудија ширењето омраза кон одредена група на луѓе и промовираа исклучување од општеството, а не го осудија ниту прекршувањето на постоечките закони. Напротив, Министерот за труд и социјална политика, кој го отвори прашањето за таканаречените „геј бракови“ во период кога никој немаше поднесено таква иницијатива, наместо да промовира разноликост во општеството каде што тој е најодговорен за таквите прашања, тој ја стигматизира ЛГБТИ популацијата, велејќи дека таа не припаѓа на „здравата нација“. Последователно на изјавите на министерот Спиро Ристовски, имаше силен бран на очигледна владина кампања која содржеше хомофобични изјави и непочитување на правата и достоинството на ЛГБТИ популацијата во Македонија. Изјавите на претставниците на државните власти само ја зајакнаа идејата и статусот на ЛГБТИ популацијата како девијација во општеството. Кампањата беше поддржана и засилена од прилозите во провладините медиуми, кои ја забораваа или игнорираа одговорноста за изјавите и прилозите кои ги објавуваа, што несомнено го поттикна гневот и хомофобијата кај граѓаните, што резултираше со насилство. По изјавите на претставниците на владата, Министерот за труд и социјална политика, Министерката за внатрешни работи и Премиерот, одредени групи исто така ги искажаа своите ставови на поддршка на владините претставници во однос на истополовите бракови, што беше отворено како тема од страна на Министерот, без никаква иницијатива во заднина, и беше само израз на личното мислење како и ставот на неговата политичка партија, што е сосема апсурдно, со оглед на фактот дека таквото прашање никогаш не било отворено од страна на ЛГБТИ заедницата во државата. Ова се чини како обид да се изврти дебатата и да се избегне дискусија за вистинските проблеми во остварувањето на правата на ЛГБТИ луѓето, како и извртување на иницијативата на МКХ до Уставниот Суд, во однос на заштитата на ЛГБТИ луѓето од семејно насилство, содржано во Законот

за семејство. Интегритетот на заедницата беше нападнат, за време на изјавите на овие групи за нивното противење на геј браковите, затоа што сите тие групи реагираа на прашање кое никогаш не било поставено, додека никој не коментираше за тековните иницијативи на активистите и организациите, како што е додавањето на сексуалната ориентација во Законот за спречување и заштита од дискриминација, додавањето на истополовите врски во категоријата на блиски лични односи, со цел да се добие заштита од семејното насилство меѓу истополовите партнери, како и геј и транс луѓето кои не се заштитени од нивните семејства.

Инаку, изјави за неприфатливост на „геј браковите“ дадоа: Министерот за труд и социјална политика Спиро Ристовски, Светскиот Македонски Конгрес, Исламската Верска Заедница, Католичката Црква, Македонската Православна Црква, Сојузот на здруженијата на пензионерите, Социјалдемократскиот Сојуз, Самостојниот Синдикат за образование, наука и култура на Република Македонија, Струшките организации Езерка и нејзиниот Центар за млади, Енхалон, Рурбан култ, Пунте, Варвара, Здружението на глуви и наглуви лица и Светлина, националните спортски федерации и Министерката за внатрешни работи Гордана Јанкуловска.

Верските заедници, заедно со државните институции, се придружија на лавината изјави против геј браковите и посвојувањето деца од истополови партнери, во рамките на организираната кампања. Со изјави кои промовираат говор на омраза и ги претставуваат традиционалните религиозни хетеронормативни вредности како единствени правилни вредности, тие се обидуваат да ја искористат религијата за да влијаат на статусот на група граѓани во една секуларна држава. Ова не е прв пат верските заедници да се обидат да интервенираат во државниот систем, кога е во прашање до ЛГБТИ заедницата.

Пристапот до медиумите од страна на активистите и организациите кои работат со ЛГБТИ заедницата е ограничен, селективен и често извртуван. Постои очигледна поврзаност на одредени медиуми со владата, а како последица на тоа, протокот на информации беше или оневозможен или необјективен, нудејќи само еднострано гледње на ситуацијата во Македонија. Освен ограничувањето на медиумскиот простор, можеше да се забележи дека одредени медиуми директно учествуваа во хомофобичната кампања, преку изнесување на субјективни информации засновани на лични ставови.

---

4. Застапување и лобирање

4.1 Иницијатива пред Уставен Суд

На Меѓународниот ден за борба против хомофобијата, 17-ти мај, Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија поднесе иницијатива пред Уставниот суд

на Република Македонија, за поведување постапка за оценување на уставноста на членот 94-б став 3, од Законот за семејство, каде припадниците на ЛГБТИ заедницата (лезбијки, геј мажи, бисексуалци, трансродни и интерсексуални личности) не се опфатени во заштитата од семејно насилство. Во членот 94-б став 3 од Законот за семејство, законодавецот ги вклучил и блиските лични односи како основ според кој лицата што имаат такви односи ја уживаат законската заштита од семејно насилство. Оспорениот став 3 од членот 94-б блиските лични односи ги дефинира како лични односи помеѓу лица од различен пол, кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница. Но, Законот тесно ја дефинира категоријата блиски лични односи, која претставува поширока категорија од бракот, семејството и вонбрачната заедница, поради тоа што опфаќа многу поголем број на лица кои се или биле во партнерски односи со други лица, а, не живееле во вонбрачна заедница а, кои можат да бидат жртви на семејно насилство. Со ваквото тесно и ограничено дефинирање на блиските лични односи како лични односи меѓу лица од различен пол, законодавецот извршил директна дискриминација врз останатите лица кои имаат лични односи со лица од ист пол и истите мора да бидат опфатени во категоријата блиски лични односи, опфатени со Законот.

Уставниот Суд подоцна ја отфрли²³ Иницијативата поднесена од страна на Хелсиншкиот Комитет. Со ваквите ставови и одлуки, цела една популација е директно дискриминирана, оставена надвор од законската рамка и без заштита од семејно насилство.

4.2 Извештај во сенка за спроведувањето на Препораката СМ/Rec(2010)5 на Комитет на министри на Советот на Европа (СоЕ) за борба против дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет

Со цел темелна анализа на општеството од аспект на борбата против дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, во подготовката на Извештајот комунициравме со сите релевантни државни институции во посебните области на кои се однесува Препораката на СоЕ. Исто така, во директна соработка со Министерството за надворешни работи (задолжено за дистрибуција и спроведување на Препораката) успеавме Република Македонија да биде вброена во групата земји кои одговорија на последователниот Прашалник, кој Комитет на министри на СоЕ го испрати до државите членки, пред разгледувањето на спроведувањето на Препораката закажано за март 2013 година. Она што како заклучок може да се извади од Извештајот е дека македонските власти не презедоа никакви чекори за спроведување на Препораката на Советот на Европа.

²³<http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0feee91d7bd9ac1256d280038c474/3068a98885792e05c1257ad1003bfc9f?OpenDocument>

Препораката не беше ниту преведена на македонски јазик, а образложението на Министерството за надворешни работи е дека препораките на СоЕ не се обврзувачки за земјите-членки. Воедно, Препораката не беше доставена до надлежните институции, невладини организации и самата ЛГБТИ заедница. МХЦ достави примероци од Препораката до сите надлежни институции за време на спроведувањето на овој проект. Преведената Препорака и нејзините додатоци беа доставени до сите пратеници во Собранието на Република Македонија.

Дел од заклучоците донесени во Извештајот во сенка :

- * Сексуалната ориентација беше исфрлена од Законот за спречување и заштита од дискриминација како посебна основа, додека, пак, родовиот идентитет воопшто не беше земен предвид при изготвувањето на Законот.
- * Интересите и потребите на ЛГБТИ заедницата не беа земени предвид при изготвувањето и усвојувањето на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација, која опфаќа само четири основи: етничка припадност, возраст, ментална и телесна попреченост.
- * Истополовите двојки се дискриминирани во Законот за семејство во однос на двојките со партнери од различен пол, но надлежните не преземаат мерки за да го решат овој проблем. Истополовите парови не се заштитени од семејно насилство во рамките на Законот за семејство.
- * Не постојат точно утврдени и јасни постапки за промена на матичниот број, што е неопходно за законско признавање на промената на полот во случај на трансродово лице, поради што се создава конфузија во постапувањето како кај државните службеници така и кај самите трансродови лица.
- * И покрај тоа што државата нуди ендокринолошки и психолошки третман кој им е потребен на трансродовите лица, истите не се ефективни ниту соодветни, од причина што не постои практика ниту обуки за професионалните здравствени работници за случаи на трансродови лица. Освен тоа, државата не нуди хируршки интервенции за промена на полот и нема докази за рефундирање на средства од Фондот за здравствено осигурување, дури ниту во случаите кога лицата ја извршиле операцијата во странство, со сопствени средства.
- * Во областа на спортот, државните органи не сторија апсолутно ништо за да ја надминат дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација и родов идентитет, како и говорот на омраза.
- * Во здравството освен превентивните програми и бихејвиорални студии во рамките на Глобалниот фонд за борба против ХИВ/СИДА, маларија и туберкулоза, не постојат други програми и услуги кои им се достапни на ЛГБТИ луѓето.

- * Иако во нашата класификација на болести сексуалната ориентација не претставува болест, во учебниците за средно и високо образование, авторите користат толкувања, ставови и класификации кои не се базираат на современата научна мисла и дефинициите на Светската Здравствена Организација, и не се во согласност со постоечките официјални документи за класификација на болести/пореметувања.
- * Во Законот за азил и привремена заштита, сексуалната ориентација и родовиот идентитет на определено лице не се наведени како посебни причини поради кои одредено лице може да бара азил, но истите можат да бидат основа за да се додели статус на бегалец според одредбата “припадност на одредена општествена група”. Сепак нема примери или документирани случаи кои би докажале дека бил доделен статус на бегалец поради сексуалната ориентација или родовиот идентитет на одредено лице.

Целосниот Извештај во сенка можете да го најдете на нашата интернет страница. (<http://www.lgbti.mk/>)

---

5. Правна помош

Центарот за поддршка на ЛГБТИ популацијата ја нуди бесплатната правна помош како дел од Хелсиншкиот Комитет, за членовите на ЛГБТИ заедницата чии права се нарушени. Во краткото постоење на центарот веќе се појавија три случаи од семејно насилство и уште неколку случаи кои третираат други проблеми а се сè уште под дискреција поради стравот од предрасудите на институциите.

Случаи

1. Геј маж кој живеел заедно со својот партнер во Скопје бил жртва на физичко и психичко насилство повеќе од 6 месеци. Претрпел два физички напади и постојано психичко малтретирање. Истиот се обрати во Хелсиншкиот Комитет за бесплатна правна помош. Претставник од Комитетот го придружуваше за поднесување на поплака во полициска станица, каде за прв пат полициската службеничка покажа сензибилизираност на темата и волја за помош. Поради неговото неколкудневено отсуство од станот каде живеел со својот партнер, од страв да не биде повторно нападат не можел да ги подигне работите во негова сопственост кои останале.

Во Законот за семејно насилство во „лични блиски односи“ не се вклучени и истополовите партнерства така што не се посебно заштитени, поради што претставникот од Комитетот во поплаката наведе дека се работи за семејно насилство помеѓу лица кои живеат во заедничко домаќинство а Законот за семејно насилство и Кривичниот законик ги препознава под “други лица кои живеат во заедничко домаќинство” за што се има произнесено и самиот суд.

Полициската службеничка извести дека ќе го повика на разговор, партнерот кој е извршител на насилството. Додека се вршеше разговорот, жртвата ги подигна работите во своја сопственост од станот и се пресели на друго место непознато за извршителот на физичко и психичко насилство.

Случајот успешно заврши бидејќи жртвата не беше заинтересирана за поинаква постапка.

По извесно време, извршителот ја посетувал жртвата на работното место и повторно ја вознемирувал, поради што е поднесена уште една пријава. Извршителот повторно беше повикан на разговор во полиција, после што вознемирувањето прекина до денешен ден.

2. Во Комитетот беше пријавен уште еден случај каде родителите на една девојка вршеа притисок врз нејзината партнерка преку закани. Родителите ја малтретираа својата ќерка психички и физички за да не доаѓа во контакт со својата партнерка. Иако случајот беше заведен во Хелсиншкиот Комитет, партнерката поради притисокот реши да замине од државата и двете девојки се повлекоа од продолжување на процесот.
3. Во февруари 2012 година, Андреа Јакимовски, која е трансексуална личност (која се идентификува како жена и покрај тоа што има биолошки карактеристики на маж) поднесе кривична пријава против Градската болница во Тетово. Според тврдењата на Андреа, вработените во болницата сториле две кривични дела, и тоа:(1) повреда на рамноправноста на граѓаните и (2) злоупотреба на службена должност и овластување. Пријавата беше поднесена поради тоа што во април 2011 година, откако била упатена од нејзиниот матичен лекар, Андреа се обидела да се јави на преглед кај психијатар во болницата. По доаѓањето во болницата, обезбедувачите насилно ја отстраниле од зградата, туркајќи ја по скали. За настанот постои видео снимка на која е регистриран овој настан, а беше емитувана и на телевизија ТВ Сител. Кривичната пријава беше отфрлена од страна на јавен обвинител, со образложение дека пријавените дела не се кривични дела за кои се гони по службена должност. По отфрлањето, Андреа поднесе приватна тужба, а нејзиниот адвокат поведе постапка за заштита на слободите и правата поврзани со ваквиот дискриминирачки чин на обвинителот до Уставниот суд на РМ. По поднесената приватна тужба,

судијата кому предметот му беше доделен изрази несогласување за закажување на главен претрес. Несогласувањето беше упатено до Кривичниот совет на Основниот суд во Тетово кој, пак, донесе решение преку кое на судечкиот судија му беше наложено да ја прифати тужбата со укажување дека се работи за потешка форма на кривични дела, чие постоење или непостоење треба да биде докажано во судска постапка. За време на првото рочиште кое се одржа во јули 2012 година, судечкиот судија, оценувајќи дека тужбата се однесува на непознати лица, го препрати предметот во истражна постапка. За оваа најнова опструкција од страна на судијата, Андреа го извести Претседателот на Основниот суд од кој беше добиен одговор дека е оформен предмет преку кој ќе се истражи однесувањето на судијата. Понатаму не беше испратено известување дали истрагата е завршена и дали се утврдени неправилности во работата на судечкиот судија. Сепак за предметот кој беше повторно на истражна постапка откако истата заврши му беа доставени материјали на судечкиот судија кој повторно ја изрази својата несогласност. Кривичниот совет донесе одлука дека не постои кривично дело. Одлуката беше обжалена пред Апелациониот суд, кој ја потврди одлуката на Кривичниот Совет.

Со оваа одлука предметот кај нас завршува, но Хелсиншкиот комитет го набљудува овој случај уште од самиот негов почеток и е сериозно загрижен за постапките и однесувањето на Градската болница и правосудните органи во Тетово. Поради таа причина Комитетот заедно со адвокатот на Андреа го подготвуваат случајот за пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур, заради повреда на член 3 – Забрана за мачење, член 6 – Право на правична судска постапка и член 14 – Забрана за дискриминација од Европската конвенција за заштита на човековите права. Република Македонија ја ратификуваше Европската Конвенција за човекови права и основни слободи на 10 април 1997 година.

---

6. Напади на Центарот

На денот на отварањето на ЛГБТИ Центарот за поддршка на 23.10.2012 настанот се одвиваше мирно, но само неколку часа по завршувањето се случи напад од страна на неколку маскирани напаѓачи чишто идентитети останаа непознати. Напаѓачите го скршија предниот дел од излогот на Центарот при што настана материјална штета која го оневозможи работењето на Центарот неколку дена потоа. Информацијата беше проширена низ медиумскиот простор, додека владееше молк од институциите за каква било осуда на нападот.

Заради овие напади и поради очигледната државна кампања против ЛГБТИ луѓето

повторно беше организиран и Маршот на толеранција, кој се одржува веќе четири години, а сега по вторпат беше посветен на правата на жените и на ЛГБТИ популацијата во Република Македонија кои беа погодени од хомофобичната кампања. Пред почнувањето на Маршот додека беа поставувани тендите со промотивен материјал од страна на активистите кои беа сè уште незаштитени, иако настанот беше пријавен и во Град Скопје и во Полициската станица-Беко, се случи напад врз две лица. Повредените активисти завршија со полесни повреди кои им ги зададе едно маскирано лице, кое подоцна беше приведено.

Случајот е моментално во истражна постапка. Молкот на институциите сè уште трае иако нападот може да биде интерпретиран како прекршување на основните човекови права, прекршување на правото за слободно изразување и правото за јавен собир.

На 17.12.2012 беше извршен повторен напад врз просторот на Центарот за поддршка на ЛГБТ и неуспешен обид истиот да биде запален. Нападот беше пријавен во полицијата. Еден од напаѓачите на Центарот се имаше снимено себеси на безбедносната камера на Центарот, во обидот да ја скрши, така што сите материјали се предадени на полицијата, од која се очекува квалитетна истрага и понатамошно постапување.

---

7. Медиуми

Од вестите поврзани со ЛГБТИ заедницата, објавени во медиумите во текот на 2012 година, може заклучуваме дека сè уште се дискриминаторски настроени кон ЛГБТИ заедницата. Наместо промовирање на демократските вредности, вклученоста и борба против дискриминацијата, во најголем број од текстовите кои ги објавиле медиумите во 2012 година јасно се забележува негативна стереотипизација, предрасуди, хомофобични ставови и јасна поделеност на медиумите на анти- и про-ЛГБТИ. Многу е помал бројот на медиумите кои настојуваат да ја прикажат вистинската слика за социјалната исклученост и дискриминацијата со која секојдневно се соочува ЛГБТИ популацијата во РМ, а со тоа да придонесе за подигање на јавната свест и социјална инклузија на маргинализираните групи.

Најголем број на прилозите што ги презентирале медиумите се вести од странство. Во ова се вклучени известувањата за геј парадите што се одржале низ светот, сензационалистички прилози за личности од јавниот живот кои најчесто се темелат на претпоставки и озборувања, а во кои акцентот е ставен на сексуалната ориентација на личноста. Дел од објавените текстови се кои градови се најдобри или најлоши во светот за ЛГБТИ популацијата, прилози во кои се зборува за хомосексуалност меѓу животните, а истовремено се прави паралела со човечката хомосексуалност. Дел од објавите опфаќаат и теми кои зборуваат за сексуални практики помеѓу лица од различен пол но кои асоцираат на сексуални практики типични за хомосексуалци. Во ваквите објави медиумите уште на почетокот на текстот се оградуваат дека текстот не

е поврзан со хомосексуалност, со што сексуалните практики помеѓу лица од ист пол се ставени во негативен контекст или тотално се исклучени како опција. Трансродовите лица се спомнуваат најчесто во прилози поврзани со избори на убавина, додека проблемите и дискриминацијата со која секојдневно се соочува оваа популација е целосно изигнорирана. Интерсексуалците се целосно непознати или исклучени од македонскиот медиумски простор и не се спомнуваат никаде.

Од вестите од регионот и за состојбата на ЛГБТИ популацијата во Македонија подделеноста на медиумите по однос на ова прашање е повеќе од очигледна. Медиумите известуваат селективно, се обработуваат само одредени прашања за ЛГБТИ луѓето, додека суштински прашања поврзани за прифатеноста на ЛГБТИ луѓето и насилството со кое се соочуваат секојдневно, остануваат неодговорени и отсутни од медиумскиот простор. Дел од медиумите известуваат неутрално за работата на невладините организации и проекти кои тие ги спроведуваат. Дел од овие вести вклучуваат неколку најави за изложби, најави за промоции на публикации и истражувања, отварањето на ЛГБТИ Центарот за поддршка и посетата на ЛГБТИ Центарот за поддршка од страна на странски дипломати и амбасадори. Како многу моќна алатка во креирањето на јавното мислење, се забележува и улогата на одредени медиуми во промоција и поддржување на хомофобичната кампања на Владата која почна со покренувањето на прашањето за геј бракови од страна на Министерот за труд и социјала Спиро Ристовски. Кампањата започна во момент кога никој немаше покренато иницијатива за легализација на истополови бракови и неговата изјава во кој целосно ја исклучува ЛГБТИ популацијата од “здрава нација” кон која се стреми да стигне македонското општество. Последователно на тоа беа и реакциите на неколку невладини организации кои беа објавени по македонските медиуми. Во прилог на хомофобичната кампања, весникот “Вечер” објави скандалозни порнографски насловни страници кои експлицитно прикажуваат сексуални содржини кои според Член 193 од Кривичниот Законик не смеат да бидат достапни на деца. Наредните неколку броја од весникот беа со насловни содржини како “Моми со кондоми”, “Сакаме внуци, а не педерлуци” со кои традиционалната брачна заедница се пропагира како единствена форма на заедница во која можат да израснат здрави деца, а се исклучува секоја останата форма на родителство и заедништво. Резултат од оваа хомофобична кампања беа неколкуте напади на ЛГБТИ Центарот за поддршка и нападите врз активисти за човекови права пред почетокот на Маршот на толеранција што го организираше Хелсиншкиот Комитет за човекови права и ЛГБТИ Центарот за поддршка. Неколку интернет страни во неколку наврати имаат објавено статии во кои хомосексуалноста се става во ист кош со педофилијата и некрофилијата, а кои не се базирани на ниеден научен аргумент. Теми кој обработуваат ЛГБТИ прашања се вметнуваат во медиумите инцидентно и се користат за да се одвлече фокусот од други теми кои не се во прилог на моменталната Влада и медиумите кои се директно поврзани со неа.

Во однос на новинарскиот јазик што се користи во медиумите, исто така согледуваме поделеност. Иако новинарската етика налага различните групи да се именуваат со називи

кои што се прифатливи за нив, сѐ уште во многу објави се употребува навредливиот термин “педер”. Значително е помал бројот на медиуми кој јавно даваат поддршка на ЛГБТИ популацијата и кој активно се вклучени во борбата за човекови права. Тоа се неколку интернет портали кој редовно објавуваат научни истражувања чија тема се различните сексуалности, колумни во кои различноста се слави и чиј темел се промовирањето на различните начини на живот.

Правото на слобода на говор честопати е злоупотребено и погрешно сфатено. Постојаната пропаганда, објавените текстови и прилози во кои јасно се читаат сензационализам, стереотипи, па дури и хомофобични и дискриминаторски ставови е обратно од новинарската етика. Со оглед на тоа што медиумите имаат главна улога во создавањето на јавната перцепција за малцинските групи, резултат од ваквата медиумска атмосфера е рушење на достоинството и деградација на една цела популација преку создавање на искривена слика за истата, зголемување на стравовите и предрасудите кон маргинализираните заедници, зголемување на хомофобијата и дискриминацијата и непочитување на основните човекови права на ЛГБТИ луѓето. Медиумите се еднакво одговорни и инволвирани во креирањето на насилно и социјално ексклузивно општество во однос на ЛГБТИ популацијата.

---

8. Институции

Во текот на 2012 година, ЛГБТИ заедницата во Македонија неколкупати се најде во исказите на институциите, при што дојде до израз високиот степен на институционализирана хомофобија и трансфобија. Случаите вклучуваа: реакции на претставници на државните органи, молк на институциите во ситуации во кои требаше да се осуди насилството и говорот на омраза, одбивање на иницијативи за измени на закони итн. Започнувајќи од Владата и нејзините министерства, како и поединечните министри во неколку случаи, до судовите и другите државни органи, до политичките партии, па и религиозните институции, се забележува синергија во дејствувањето, што резултираше произведе во организирана хомофобична кампања која беше најинтензивна во последниот квартал од годината.

Целокупната кампања резултираше со неколку физички напади, како врз објектите кои ги користи ЛГБТИ заедницата, во конкретниот случај, ЛГБТИ Центарот за поддршка, така и врз самата слобода на изразување, здружување и мирно собирање, што кулминираше на Маршот на толеранција, одржан на 17ти ноември 2012. Молкот од институциите, кој следеше по овие напади, укажа на фактот дека ЛГБТИ заедницата не добива заштита од институциите, односно нејзините права и слободи не се подеднакво заштитени како правата и слободите на останатите граѓани.

8.1 Влада и министерства

2012 се покажа како уште една година на продолжение на досегашната политика на конзервативната владејачка партија. Поради ставовите на истата, сексуалната ориентација и родовиот идентитет се' уште не го најдоа своето место во законодавството, а изјавите на министрите беа во целосен склад со ставовите на нивните партии, наместо во интерес на граѓаните на оваа држава.

Гореспоменатата хомофобична кампања започна во првата половина на октомври, кога Министерот за труд и социјална политика, Спиро Ристовски, давајќи изјава по повод Меѓународниот ден на женското дете, започна да изнесува ставови кои немаа поврзаност со тој ден, а беа директно насочени кон ЛГБТИ популацијата, конкретно по прашањето за истополови бракови и посвојување на деца во истите. Неговата изјава ги отслика ставовите на неговата партија, дека бракот е заедница меѓу маж и жена и нема да има отстапки додека неговата партија е на власт. Исто така, тој искажа дека не сака ниту да дискутира за посвојувањето деца од страна на истополови парови, затоа што смета дека едно дете треба да биде правилно развивано, да расте и да се развива во брак во кој што ќе има мајка и татко во вистинска и биолошка форма на зборот. Поради оваа изјава, која е исклучувачка не само за ЛГБТИ луѓето, туку и за сите други форми на семејство, како на пример самохраните родители и нивните деца, децата во вонбрачни заедници, посвоените деца, децата без родители итн., се случи лавина од реакции од голем број на субјекти, помеѓу кои покрај други претставници на државните институции, како на пример Министерката за внатрешни работи, имаше здруженија на пензионери, здруженија на социјални работници, повеќе граѓански организации, спортски здруженија и поединци итн. Реакциите на здруженијата на граѓани кои работат со ЛГБТ заедницата беа извадени од контекст и погрешно пренесени од страна на медиумите, што само го засили негативниот впечаток кој општата јавност веќе го имаше како резултат на хомофобичната кампања.

8.1 Судови

Во македонските судови се најдоа предмети кои се без преседан, од причина што се работи за транссексуално лице, имајќи предвид дека македонското законодавство и понатаму не содржи никакви одредби за овој дел од популацијата. Имено, во првиот случај, по неколку обиди за добивање на здравствени услуги во државни здравствени установи, лицето било насилно исфрлено, за што постои и видео снимка како доказ. Беше поднесена и кривична пријава, но јавниот обвинител ја отфрли, тврдејќи дека пријавените дела не се кривични дела за кои се гони по службена должност. По отфрлањето, лицето поднесе приватна тужба, а нејзиниот адвокат поведе постапка за заштита на слободите и правата поврзани со ваквиот дискриминирачки чин на обвинителот до Уставниот суд на РМ. По поднесената приватна тужба, судијата кому предметот му беше доделен изрази несогласување за закажување на главен претрес.

Несогласувањето беше упатено до Кривичниот совет на Основниот суд во Тетово, кој пак донесе решение со кое на судечкиот судија му беше наложено да ја прифати тужбата, со укажување дека се работи за потешка форма на кривични дела чие постоење или непостоење треба да биде докажано во судска постапка.

Исто така, во текот на постапката се забележа недостаток од законски регулативи кои би одредиле во каков затвор би биле сместени осудените трансродови лица, поточно оние кои сè уште го немаат променето матичниот број. Исто така, во еден друг случај се покажа дека при носењето на пресуди не бил земен предвид статусот на трансродово лице при одредувањето висина на казната за неплаќање на надоместок за децата. Имено, судот не земал предвид дека лицето нема финансии токму поради тоа што не може да најде работа поради својот статус, кој не е регулиран поради недостатокот од регулативи за трансродовите лица во Р. Македонија.

Уште еден случај без преседан ја разбранува судската јавност. Имено, се работи за две жени од Македонија кои стапиле во истополов брак во Белгија, но се разведуваат по што е потребно да се изврши поделба на имотот кој за време на бракот го стекнале во Македонија. Имотот, инаку, припаѓа само на едната жена, а според законот, по разводот имотот се дели на сопругниците. Сепак, македонскиот закон за брак и семејство се признава брак единствено меѓу лица од различен пол, а од друга страна, Македонија има потпишано договор со Белгија за заемно прифаќање на документи, така што е обврзана да ги прифати документите и да постапи. Поднесено е барање до Врховниот Суд за да одлучи во кој суд ќе се води постапката на поделба на заедничкиот имот стекнат во брак.

8.1 Останати субјекти

Хомофобијата беше интензивно присутна и во останатите државни тела, како и во повеќето политички субјекти. Како пример можеме да ги земаме изјавите на Претседателот на Комисијата за заштита од дискриминација, Душко Миновски, кој со своите контрадикторни изјави²⁴ од една страна самиот покажува дискриминирачки став, а од друга страна отворено ја покажува усогласеноста во дејствувањето на Комисијата за заштита од дискриминација со извршната власт, чијашто основа е изразена во личните ставови. Бездруго, Комисијата не може да функционира како независно тело и од причина што г-нот Миновски истовремено е вработен и во Министерството за труд и социјална политика. Комисијата има постапувано по претставки врз основа на

²⁴<http://www.dnevnik.com.mk/?ItemID=7311962888940F43AB0B46F3AD6A94C5>

сексуална ориентација и родов идентитет, по основите „други лични карактеристики“ и „пол и род“, но покажува селективен пристап, особено кога претставките се однесуваат на извршната власт.

Политичките партии покажуваат различни ставови на оваа тема. По почетокот на организираната хомофобична кампања, партиите се изјаснија дека се против истополови бракови и посвојување на деца во истите. Од нив немаше поединечни реакции за нападите врз ЛГБТИ Центарот и активистите на Маршот на толеранција, освен од партијата ДОМ која го осуди нападот на ЛГБТИ Центарот и се изјасни против говорот на омраза и ширењето на хомофобија, а истовремено повика на толеранција.

Еден пратеник од опозициската Либерална партија, се обиде да ја подигне свеста на јавните власти и институции за оградување од говорот на омраза и дискриминаторскиот говор, преку поднесување во Собранието Декларација за осудување на говорот на омраза кон ЛГБТ луѓето. За жал Собранието не ја усвои предложената Декларација затоа што не ја доби неопходната поддршка од владејачката партија.

---

9. Религиозни заедници

Верските институции (МПЦ, Исламската верска заедница и Католичката црква) и натаму ги задржаа своите ставови од 2011 година и потсетија на својата иницијатива за измени на членот 40 од Уставот каде бракот ќе се дефинира како заедница меѓу еден маж и една жена. Ова не е прво мешање на верските заедници во функционирањето на една секуларна држава. По владината кампања и тие се појавија со своевиден говор на омраза, зборувајќи за свои дефиниции за морални вредности и промовирајќи ги како единствени правилни вредности, притоа ширејќи хомофобија и навредувајќи цела една популација во своите изјави.

- Хомофобичната кампања која започна пред отворањето на ЛГБТИ Центарот беше конструирана со цел дефокусирање на јавноста од вистинските проблеми, а воедно и за зголемување на омразата кон ЛГБТИ популацијата. Беше очигледна усогласеноста во ставовите меѓу институциите, партиите, верските заедници, медиумите и граѓанските организации. Медиумите играа голема улога во процесот, преку извртено пренесување на изјавите на активистите, што доведе до дополнително загревање на атмосферата.

КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА